

REVISTA TEOLOGICĂ

organ pentru știința și viața bisericească.

Abonamentul: Pe un an 8 cor.; pe o jumăt. de an 4 cor. — Pentru România 10 Lei.
Un număr 70 fl.

RAPORTUL DINTRE BISERICĂ ȘI LIMBA VIE A POPORULUI.

Apostolul dela Văleni al naționalismului românesc dl Nicolae Iorga, a rostit într'o conferință a sa în București «Despre Ardealul românesc», niște cuvinte cari merită să fie prinse la noi. «...Suntem -- zice -- deprinși a luă lucrurile bisericești cam ușor, ceea ce e un mare păcat, pentru că nu e o vreme când să jertfim puterile noastre și, între ele, puterea aceasta, pe care o dă credința în legea strămoșească».

Pornind din dorința, de a face, ca credința în «legea strămoșească» să încolțească cât mai adânc în suflete, -- mi-am ales să vă vorbesc azi despre raportul dintre biserică în general și limba poporului.

Aceasta este o chestiune puțin discutată, deși ea are o deosebită notă de *actualitate* în viața noastră culturală de azi.

Rog, deci, să mă onorați cu atențiunea D-Voastră.

Expunerea mea trebuie s'o încep dela fundamentul *biblic* al chestiunii. Insuș Isus Christos, întemeietorul bisericii creștine, cât a viețuit pe pământ a și *predicat* în limba înțeleasă de popor.

Predica lui Isus Christos este un *fapt istoric*, iar faptul acesta fû continuat în predica apostolilor, cărora le porunci Isus Christos la înălțarea sa (Mt. XXVIII. 19) să meargă la *toate neamurile sau națiunile*, mai întâi să le învețe și apoi să le boteze.

Evident deci, că în chipul acesta, bisericii lui Christos, încă dela primele sale începuturi, i-se dădù un rost divin sau *dogmatic*, și altul *cultural*, cari aveau să se promoveze unul prin celalalt, și nici decât unul *fără* de celalalt.

*) Publicăm această interesantă conferință, pe care autorul a ținut-o în Arad și a rezervat-o pentru revista noastră.

Organismul dogmatic al bisericii însă nu se putea pune în serviciul cultural al popoarelor, decât numai prin mijlocirea predicii sau învățării fiecărui neam în limba sa proprie.

De aceea și apostolii, pe urma pildei lui Isus Christos, se acomodară acestei trebuințe firești. Dar deoarece ei erau oameni simpli, fără de carte, niște meșteșugari de rând, aveau trebuință de un dar d-zeesc extraordinar pentru a se putea achita de datoria predicării în alte limbi, decât în cea maternă a lor.

Sf. Scriptură, prin rostul Sf. evangelist Marcu (XVI. 17), ne și spune, ceace-i privea în locul prim pe apostoli, că semnele celorce vor crede în Christos, vor fi aceste: că în numele Domnului vor scoate dracii și vor *vorbî în limbi nouă*.

Și nu trecură, decât numai zile, pânăce făgăduința darurilor și puterilor extraordinare pe seama apostolilor se împlini.

Eră tocmai sărbătoarea judaică a Rusaliilor, când poporul acesta, al iudeilor, de prin toate părțile lumii unde îl alungase norocul și nefericirea lui deopotrivă, — se adună la Ierusalim, odată la an, pentru a prăznuî sărbătoarea teocratică a unității religioase a lui Israil.

Și tocmai acest moment îl alese prevedința divină ca pe cel mai prielnic, pentru împlinirea amintitei făgăduințe.

Apostolii adecă erau adunați la un loc într'o casă, și dintr'odată, se stârnește un sunet, ca de o suflare ce vine repede, și a umplut casa; și li-s'au arătat *limbi ca de foc*, cari s'au așezat deasupra fieștecăruiia dintre apostoli; și toți s'au umplut de Duhul sfânt și au început a grăi în felurite limbi, dupăcum le dăduse lor Duhul sfânt a grăi, (Faptele Apost. II. 2—4), adecă în limbi necunoscute lor mai nainte, în limbile popoarelor păgâne din apropieri și din depărtări de patria lor Palestina.

«Limbile de foc» au fost *simboale* sau semne văzute ale nevăzutului dar făgăduit și trimis, — dar au fost, totodată și semne văzute ale *îndatoririi* de a predică pe limba popoarelor.

Cu aceasta sărbătoarea jidovească a Rusaliilor se prefăcù în creștină și deveni praznicul consfințit limbei vii a poporului pentru întrebuințare în biserică.

Spiritele criticilor negativiști ca Renan ș. a. pot da de o sută și de o mie de ori explicări naturaliste sau raționaliste întâmplării

acesteia dela Rusalii. Istoricului adevărat însă nu-i este iertat a perde din vedere faptul, că cele referate în privința aceasta prin Sf. Scriptură au intrat *în conștiința bisericii* și că aceasta conștiință a produs fapte istorice, cari pot fi întunecate, pot fi negate chiar, dar șterse din istorie și desființate nu pot fi.

Deja în restimpul apostolic avem o nouă dovadă în favorul tezei noastre.

Sf. apostol Pavel, este o nouă mărturie și un nou fundament al ideii de limbă a poporului în biserică. El, apostolul mai târziu chemat la diregătoria apostolică, — el, care deci, n'a fost de față cu ceilalți apostoli la praznicul pogoririi Duhului sfânt dar a primit chemare directă la apostolat și a fost deplin pătruns de amintita conștiință obștească a bisericii — se exprimă în următorul mod clasic (Ep. I. către Corinteni XIV. 18--19): «Mulțumesc Dumnezeului meu, că mai mult decât voi toți grăesc în limbi, — dar *în biserică* voesc a grăi cinci cuvinte cu *mintea mea*, ca și pe alții să-i învăț, decât zece mii de cuvinte în limbă», adică în limbă străină.

Unde trebuie o dovadă mai pozitivă despre dreptul limbii vii în biserică?!

De principiul acesta, rămase biserica chiar și în timpurile posterioare și în locurile, pe unde s'a statornicit la altar o altă limbă, așa zisă «sfântă» dar «moartă».

* *
*

Principiul limbei naționale se valoră nu numai în învățământul bisericesc, ci și în *cultul dumneseesc*, adică în serviciile liturgice ale bisericii. Să vedem, pe scurt, cum și între ce împrejurări.

Isus Christos și apostolii n'au scris nici o normă de cântări și de tipic, cari să reguleze serviciul divin, deși *există un anumit serviciu divin* și pe timpul petrecerii lui Christos pe pământ cu apostolii.

Și fiindcă cărțile liturgice și tipiconale în înțelesul de azi lipsiau, lucrările liturgice și serviciile bisericești la împlinirea acelora se săvârșiau nu după carte, ci din *memorie*.

Eră deci prea firesc lucru, ca slujba d-zeească în comunitatea religioasă a Grecului, a Romanului, a Sirianului, a Arabului,

a Etiopului și a altor națiuni încreștinate să nu se *poată* săvârși în altă limbă, decât în cea proprie singuraticelor popoară. Este nelogic și prea nefiresc, ca mai ales între astfel de împrejurări, să se fi putut adopta în cultul d-zeesc vr'o altă limbă, să-i zicem «oficială» sau «sfântă», în locul limbei poporului, — pentrucă, în acest caz ar fi fost zădărnicit scopul bisericii prin însaș ierarhia, care aveà să realizeze acel scop!

Tocmai de aceea, cum este prea firesc lucru, se află învățați, cari afirmă că liturgia — înțelegând aci *tot* cultul public d-zeesc și nu ca azi numai slujba de duminica și din sărbători, de un ceas, ori mai mult ori mai puțin — se săvârșia *pretutindenea în limba poporului*.

E bine să ne fixăm aci, cel puțin pe scurt și în treacăt, faptul, că biserica lui Christos a fost atât de îngăduitoare mai ales în primele sale veacuri, față cu viața poporului însuș, încât a adoptat unele elemente din viața religioasă ante-creștină a aceluia, ba chiar și sărbători anumite, pe cari însă le îmbracă în caracterul său specific creștinesc. De ex. văzurăm, cum sărbătoarea jidovească a Rusaliilor deveni creștină. Sărbătoarea Romanilor «Dies invicti solis»: «Ziua neînvingului soare» din 25 Dec. fu acoperită prin praznicul Nașterii lui Christos pus pe aceeaș zi, în a căruia onoare se cântă în biserica noastră răsăriteană, în troparul zilei «*Soarele dreptății*» și «răsăritul cel de sus», care «a răsărit lumii lumina cunoștinței».

Ba și mai mult: elementele aceste, din vieța religioasă ante-creștină, fură din adins căutate de biserică, spre a le utiliza în favorul său, până atunci, când ele începură a deveni primejdie pentru caracterul creștinesc al bisericii. Astfel, reacțiunea contra lor, în formă mai pronunțată, se ivi d'abiã în veacul VII. prin canonul 62 al sinodului trullan.

În chipul arătat mai sus s'a creat o legătură vie între biserică și popor prin aceea că, pe lângă adoptarea limbei vii a poporului, în cultul creștin au fost primite, asimilate și prefăcute anumite practice religioase din vieța ante-creștină a popoarelor.

Incontestabil, deci, că, în chipul acesta biserica s'a făcut îngerul apărător și îndrumător pe cărări mai sigure a vieții nu numai etnice, ci și culturale a popoarelor.

Despre acest rost, zis cultural al bisericii, sper să vă conving mai deaproape, vorbind în cele următoare despre începuturile vieții literare-culturale ale creștinismului și despre caracterul acelora.

* *
*

Învățământul și cultul religios-creștin nici nu putea să nu se reflecteze și în *producte literare*, deoarece eră vorba de păstrarea pentru vremuri lungi, a învățături celei nouă a lui Isus Christos.

Adevărat, că Isus Christos nu ne-a lăsat în scris nimic. El s'a mulțumit cu predicarea. Apostolii săi și bărbații de frunte în biserica primară, însă au scris. Astfel ajungem în legătură cu noua lege, la un criteriu de cultură, dupăcum îl cere mai ales timpul nostru înaintat.

Cel dintâi dintre bărbații sfinți ai creștinismului, cari au scris, este după părerea unora, sf. apostol și evangelist Matei, evreu de origine. El ni-a lăsat o evanghelie sau istorie a vieții și învățaturii lui Christos. Scrierea sa a compus-o în limba siro-chaldaică, care eră limba de contact zilnic la evreii din Palestina. Mai târziu ea fù tradusă și în limba grecească -- în care o avem azi -- dupăce creștinismul se lățise și în afară de Palestina.

Scrierea evangheliei acesteia în limba siro-chaldaică și nu în cea veche ebraică ce eră limba rituală a sinagogeii, dar eră atunci uitată de evrei -- este o dovadă de acomodarea culturală a bisericeii față cu credincioșii săi.

O nouă dovadă de această acomodare s'a dat prin faptul, că traducerea acestei evanghelii în grecește s'a făcut *nu în limba literară* grecească, ci în cea vulgară.

Tot astfel avem indicii, că epistola sflui Pavel cătră Evrei, pe cari o cunoaștem azi de asemenea numai în text grecesc, încă ar fi fost scrisă în limba siro-chaldaică și și aceasta s'a tradus în grecește, pentru acelaș motiv ca evanghelia lui Matei.

Tot astfel, dupăce mai apoi creștinismul se lăți binișor în afară de Palestina, mai veniseră și alți 6 autori sfinți, alte cărți, până ce se împlini numărul de 27, câte adecă se cuprind în Sf. Scriptură a Testamentului Nou.

Astfel se iviră, rând pe rând, scrierile sfinte ale tuturor creștinilor. Ele însă nu răsăriră din școalele academice ale acelor

vremuri; nici au fost scrise în limba literară a vremii, ci, — conform originii lor dela scriitori din poporul de rând, conform menirii lor de a ridica vieața sufletească a mulțimii, — au fost rodul condeielui alor niște oameni simpli din popor, cărora nu le eră cunoscută — afară doar de sf. Pavel — limba și cultura mai înaltă de atunci.

De aceea ele fură scrise aproape de-arândul, în limba *vulgară* grecească, dată fiind atunci împrejurarea, că limba grecească eră mijlocul singur și cel mai potrivit pentru comunicare culturală în vastul cuprins al imperiului Roman de pe aceea vreme.

Da, pentrucă pe atunci d. ex. evreii își uitaseră limba națională încât chiar și în unele sinagoge se foloseau chiar și ei, de limba grecească. De altă parte limba grecească eră încuibată în primele 2—3 veacuri chiar și la altarul bisericei din Roma, centrul latinismului, așa, că sf. Pavel încă scrise grecește epistola sa către credincioșii din Roma, iar sf. Ireneu serie tractate teologice în limba grecească în Lugdunum, adecă Lyon-ul din sudul Franței de azi.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Nota caracteristică literară-istorică a cărților sfintei Scripturi, deci, este, că sunt scrise de oameni de rând din popor, sunt scrise pentru popor și în o limbă care pe atunci eră în general cea mai accesibilă pentru adunarea tuturor națiunilor în sinul bisericei lui Isus Christos.

Așa cred, deci, că rostul cultural al bisericei creștine, privită în primele ei faze de desvoltare, nu poate fi tăgăduit, ci numai confirmat.

Ar fi de foarte mare interes să ne oprim aci și la cărțile sau *literatura apocrifă*, adecă de origine obscură, necunoscută, a creștinismului.

Scrierile apocrife încă aveau de multeori aceeaș tendință ca și celelalte scrieri, numite sfinte, ale creștinilor.

Și aceste, ca celelalte, erau scrise pe limba înțeleasă de popor; difereau însă în conținutul lor, în fondul lor de credință și de morală.

Scrierile apocrife conțin și oarecare sâmbure de adevăr religios, dar acela este întunecat prin expuneri fantastice și mira-

culoase. De aceea biserica nu le-a primit în mod oficial. Poporul însă, căruia-i place tot ce este miraculos, le-a *păstrat* multe din aceste scrieri, cu vremea *le-a prefăcut* după puterea și gustul imaginațiunii sale religioase.

Astfel s'au născut multe legende bisericesti, cari, pentru elementul lor miraculos și pentru că obicinuiau a se scrie pe limba poporului, au fost o moștenire sufletească din neam în neam la toți creștinii până în cele mai depărtate locuri.

Așa s'au născut de ex. și povestirile românești: «Călătoria Maicii Domnului la Iad», «Visul Maicii Preceste», «Epistolia ce a trimis-o Dumnezeu din Ceriu» ș. a., pe cari și până astăzi le gustă poporul nostru, ca alte multe popoare, chiar și din Apus, cu mult deliciu.

Așadar acesta e un nou raiu de porniri culturale pe limba poporului, ocrotite de biserică.

* * *

Deviza bisericii lui Christos a fost de a adună în sânul său «toate neamurile» (Matei XXVIII 19). Deci ea nu putea să lucreze decât numai în direcțiunea de a lăsa neatins caracterul etnic al singuraticelor națiuni. Pe atunci nu eră ca azi, «politică națională» și nici «tendințe de asimilare etnică», cel puțin nu în biserică.

De aceea biserica, dintru începutul său, lăsa popoarelor ce le încreștinase, libera dezvoltare în aceasta direcțiune.

Din acest spirit al bisericii a răsărit, pe terenul *organizatoric*, ideea ca marea unitate spirituală dogmatică a creștinismului să se desfacă în unități administrative bisericesti după limba deosebitelor popoare. Adecă: *fiecare națiune să-și aibă biserica sa particulară*.

De fapt, deja în veacul III. Firmilian, unul din cei mai sfinți și mai învățați episcopi ai vremii sale, știe să ne spună despre unele deosebiri de felul în care înțelegem ideea de biserici particulare. El știe de «*multe deosebiri după felurimea locurilor și a limbilor*», cari deosebiri, însă nu erau în detrimentul unității spirituale a bisericii.

Despre acest spirit și despre atari reale stări ale vechii biserici avem și alte mărturii.

La primul loc să punem canonul 34 apostolesc, care, dacă nu provine ca text și slovă dela apostoli, dar are caracterul vremurilor apostolice în spiritul său. Acest canon știe despre *πρωτος ἐκαστου εθρους* adică despre șeful ierarhic al fiecărei națiuni.

În traducerea latină, acest canon are termenul de «gens» care corăspunde tocmai la ceea ce numim azi «națiune».

Dar și istoria încă știe, pe de altă parte, de unele întruniri sau sinoade bisericești, cari uneori se numesc din partea unor autori bisericești deadreptul *naționale*, pentrucă reprezentau biserica de pe teritorul unei anumite națiuni.

Lucrul acesta se adeverește, mai departe, prin existența unei întregi serii de biserici particulare sau naționale, cari au existat dela început pe lângă biserica grecească din Răsărit și pe lângă cea romană din Apus.

Toate aceste biserici erau independente din punct de vedere pur administrativ nu numai între olaltă, ci și față de cele două biserici mari — grecească și latină. — Ba au fost și cazuri, că și biserici din cuprinsul imperiului roman de Răsărit, încă au fost ridicate la rangul de autocefale sau independente, ca d. ex. biserica din insula Cipru și cea din Justiniana-Prima, — rămânând ca bisericile particulare între olaltă să stee numai într'o comuniune spirituală sau dogmatică.

Organizației acesteia a bisericilor particulare, ca corpuri administrative independente între olaltă, este a se mulțumi, că de loc în primele veacuri creștine dăm de următoarele biserici particulare: armeană, siriană, coptică (în Egipt) și altele, cu toate ramificațiile lor după vremuri și locuri. Astfel se ivi mai târziu biserica bulgară, rusească, românească, fiecare având, mult puțin, caracterul național, deși nu tocmai în forma atât de manifestă a vremilor de azi.

Dr. G. Ciuhandu.

(Va urma.)

DESPRE AUTORITATEA DOCTRINALĂ ȘI DESPRE REGULA DE CREDINȚĂ ÎN BISERICA CĂTOLICĂ.

IV.

Noi nu vedem nici o obiecțiune serioasă, ce s'ar putea face modului, cum am interpretat textul Evangheliei sf. Mateiu: *Tu ești Petru*. Interpretarea noastră reiese cu necesitate din compararea diferitelor texte ale Scripturii relative la acelaș obiect. Din punct de vedere *catolic* și tradițional, ea prezintă toate garanțiile; în fine, textul privit în sine însuș nu poate primi un alt înțeles legitim. Din simpla cetire a locului rezultă, că Mântuitorul avea de scop principal să concentreze întreaga atențiune a discipolilor săi asupra sa și asupra misiunii sale dumnezeiești; divinitatea sa este ideea la care se referă cu evidență întrebările sale și răspunsul lui Petru: concluziunea deci trebuie să se raporteze la aceasta idee; nu poate cineva să aplice lui Petru, ca unui cap al Bisericii această concluziune — fără să atribue lui Iisus Christos un raționament foarte greșit, un adevărat sofism, câtă vreme după ce a vorbit despre divinitatea sa, el ar trage ca urmare puterea pontificală, care este o idee esențial diferită.

Să vedem acum, dacă celelalte texte, citate de cătră ultramontani în favorul autorității absolute a lui Petru și a episcopilor Romei, succesorii săi, dovedesc că Iisus Christos a statorit într'adevăr aceasta autoritate în Biserica Sa.

Ei se bazează pe acest loc din Evangelia Sf. Luca: «Simone, Simone, iată, Satana v'a cerut pre voi, ca să vă cearnă ca grâul; iar eu m'am rugat *pentru tine*, ca să nu piară credința ta: și tu oarecând întorcându-te, întărește pe frații tăi». (Luca, XXII, 31 et seq).

Iisus Christos se adresează apostolilor în persoana lui Simon, supranumit Petru. El zice că Satana a cerut permisiunea, să-i cearnă, adică să supună credința lor la aspră încercare. Trebuie să se observe în text, termenul *voi* (vă) în latină *vos*, în grecească *υμᾶς*: Satana n'a obținut permisiunea, ce o cerea. Apostolii nu vor pierde credința în fața ispitelor, — pe cari suferințele și moartea infamă a învățătorului lor îi va face să le încerce. Singur Petru — drept pedeapsă a presumțiunii sale — sucombă și a renegat pe Domnul său de trei ori. Dar mulțămită unei rugăciuni speciale a Mântuitorului, el va reveni la recunoașterea greșelii sale; atunci el va avea o mare datorie de împlinit față de frații săi, scandalizați în urma căderii sale: aceea de a-i întări, de a repara — prin ardoarea și credința sa — greșala, ce va comite-o. — Nu se poate concepe, cum au putut

ultramontanii să-și iee refugiul la acest loc din Sf. Luca pentru a-și stabili sistemul lor. Trebuie să se observe, că cuvintele citate au fost adresate din partea lui Iisus Christos Sf. Petru în chiar aceeași zi, în care el trebuia să nu-l recunoască, și că ele nu conțin decât profetia căderii sale. Sfântul Petru astfel le-a și înțeles, căci el îndată răspunse lui Iisus Christos: Doamne, cu tine gata sunt și în temniță și la moarte a merge. Iar Iisus adăuse: «Zic ție, Petre, nu va cânta astăzi cocoșul, mai înainte de ce de trei ori te vei lăpăda, că nu mă ști pe mine.» Textul Evangheliei sf. Luca dovedește mai curând contra tăriei de credință a sf. Petru, decât în favoarea acestei țării; cu atât mai mult nu poate cineva să tragă nici o consecință în favoarea infalibilității sale doctrinale și a superiorității sale în materie de doctrină. Tot asemenea nici părinții Bisericii, și cei mai învățați interpreți ai sfintelor Scripturi, nici când nu s'au cugetat să-i deo asemenea interpretare; afară de ultramontanii moderni, cari voiesc cu orice preț să-și procure dovezi bune și rele, nimenea n'a văzut în cuvintele citate mai sus, decât un avertisment dat lui Petru — de a repara prin credința sa scandalul căderii sale, de a întări pe ceilalți apostoli, pe cari căderea lui îi clătina. Obligațiunea de a *întări* decurgea din acest scandal; cuvintele *confirma fratres* nu sunt decât consecința cuvântului *conversus*; dacă voești să dai celor dintâi un înțeles general, pentruce nu-l dai și cuvântului al doilea? Ar rezulta, că în caz că următorii lui Petru au moștenit prerogativa de a *întări pe frații lor* în credință, atunci ar fi moștenit și prerogativa, că ei au trebuință de *convertire* în urma căderii lor, dupăce au renegat pe Iisus Christos; noi nu vedem, ceeace infalibilitatea pontificală ar putea câștiga din aceasta.

Ultramontanii, cari au aflat o dovadă atât de singulară în sprijinul sistemului lor în versurile 31 și 32 din capitolul XXI. al sf. Luca, s'au păzit să citeze versetele, cari le preced. Evangelistul istorisește aci, că între apostoli se ridică o discuțiune pentru a se ști, care dintre ei eră cel mai mare. Faimoasele cuvinte *Tu ești Petru* ar fi fost atunci pronunțate, ceeace ar dovedi, că apostolii nu le-au înțeles nici pe departe, ca ultramontanii noștri. În preseara chiar a morții lui Iisus Christos, ei erau în neștiință, că Iisus a ales pe Petru pentru a le fi cap absolut și piatră fundamentală a Bisericii. Iisus Christos intervine în aceasta discuțiune. Era aceasta pentru el o ocaziune excelentă să ridice puterea lui Petru; eră și timpul să o facă, căci se apropiă (timpul) moartea. Făcut-a el oare aceasta? Nu numai că Mântuitorul nu recunoscă superioritatea monarhică, pe care ar fi promis-o lui Petru, ci dădu apostolilor săi lecția cea

mai democratică, zicând: «Impărații păgânilor îi domnesc pe ei; și ceice stăpânesc pre ei, făcători de bine se chiamă. Iar voi nu așa; ci celce este mai mare între voi, să fie ca cel mai mic; și celce este începător, ca celce slujește».

Apropiând istorisirea sfântului Luca de cea a sf. Mateiu, se vede că discuțiunea ridicată între apostoli, fusese prilejită de o cerere, pe care mama apostolilor Iacob și Ioan o adresase lui Iisus Christos în favorul copiilor săi. Ea solicitase pentru ei cele două locuri dintâi în împărăția lui. Iisus Christos nu-i răspunse, că locul cel dintâi l-a dat lui Petru. Cu toate acestea acest răspuns ar fi fost de tot natural și chiar necesar, dacă sf. Petru ar fi fost într'adevăr investit cu o autoritate superioară. Ceilalți zece apostoli se indignară de cererea ambițioasă, ce Iacob și Ioan făcuseră prin întrepunerea mamei lor; ei agitară între olaltă întrebarea întâietății; Iisus Christos le dădă atunci lecția, pe care noi am raportat-o, și care premerge imediat textul, pe care ultramontanii pretind a-și bază sistemul lor. (Matei XX. 20 et. seq.)

Se poate aprecia, după context, valoarea pretensei lor dovezi.

Ei citează în favorul lor acest loc din Evangelia Sf. Ioan (XXI. 15 et seq.): «Iisus zice lui Simon Petru: Șimone al lui Iona, iubești-mă mai mult decât aceștia? El îi răspunse: Așa, Doamne; tu știi, că te iubesc. — Iisus îi zise: Paște mielușei mei. — El îl întreabă a doua oară: Simone a lui Iona, iubești-mă? El îi răspunse: Așa, Doamne; tu știi, că eu te iubesc. — Iisus îi zise: păstorește oile mele. El îl întreabă a treia oară: Simone, al lui Iona, iubești-mă? S'a mâhnit Petru, căci l-a întrebat a treia oară: Iubești-mă? Și îi răspunse: Doamne, tu toate știi, tu știi că te iubesc. Zis-a lui Iisus: Paște oile mele».

Ultramontanii raționează — după acest text — astfel: «Iisus Christos a dat sf. Petru într'un mod general, grija de a păzi mielușei și oile sale; ori, mielușei sunt credincioșii și oile sunt păstorii; prin urmare, Petru și — în persoana sa — următorii săi, au primit puterea supremă asupra păstorilor și asupra credincioșilor».

Pentruca acest raționament să fie adevărat, ar trebui dovedit:

a) că funcțiunea încredințată lui Petru, n'a fost dată și celorlalți păstori ai bisericeii;

b) că mielușei însemnează credincioșii și oile păstorii.

Ori însuș sf. Petru ne învață, că toți conducătorii bisericeii au primit puterea de a paște turma Domnului. Am citat deja

locul din întâia sa epistolă, unde el zice tuturor aceloră -- cari erau în fruntea diferitelor biserici: «Pașteți turma lui D-zeu, care vă este încredințată». (I. Petru V. 2.)

Solemnitatea cu care Iisus Christos, dă această funcțiune lui Petru nu înseamnă ea oare că el o posedă într'un mod superior? Nimic nu dovedește acest lucru. Părinții Bisericii și cei mai învățați comentatori n'au văzut nici când în întreta dovedire de iubire, ce Iisus Christos o pretindea dela Petru, decât expierea întreitii sale renegării. Petru însuș n'a văzut într'aceasta altceva, câtă vreme el s'a mândrit. Dacă ar fi înțeles, că Iisus Christos îi concedia (împrumută) puteri superioare, el mai curând s'ar fi bucurat decât întristat de cuvintele, cari i-s'au adresat; dar el a fost convins, că Mântuitorul îi cerea o întreită declarațiune despre credincioșia sa, mai înainte de a-l reabilita între păstorii turmei sale, pentrucă el dase ansă la legitime bănueli, prin faptul că renegase pe învățătorul său.

Iisus Christos trebuia să se adreseze numai decât lui singur, căci el singur a fost, care s'a făcut vinovat de aceasta crimă.

Acum, mieluseii înseamnă oare pe credincioși și oile pe păstori? Aceasta interpretare este cu totul fantastică; nu se poate afla nimica în tradițiunea catolică, ce ar putea să o confirme. Ba mai mult, ea nu este nici măcar conformă cu sf. Scriptură. Cuvintele *mielusei* și *oi* sunt întrebuițate aci fără deosebire pentru a însemna acelaș obiect. Astfel, cetim în Sf. Mateiu: «Iată, eu vă trimit pe voi ca *oile* în mijlocul lupilor» (Mat. X. 16). Și în sf. Luca: «Eu vă trimit pe voi ca *mieii* în mijlocul lupilor» (Luca X. 3.) Cuvântul *oi*, în Scriptură — înseamnă credincioșii. Cetim în Ezechiel: «*Oile* mele au fost împrăștiate pentrucă nu se află păstor». (Ezech. XXXIV. 5.) Iisus Christos dă numele de oi credincioșilor: «Eu am alte oi, cari nu sunt din aceasta turmă». Sf. Petru adresându-se credincioșilor din Pont, din Galatia, Capadocia, Asia și Bitinia, le zice: «Voi erați ca *niște oi* rătăcite; ci v'ați întors acum la păstorul și păzitorul sufletelor voastre». (1-a ep. Petru II., 25).

Prin urmare nu-i cineva întemeiat nici să dea un înțeles diferit cuvintelor *oi* și *miei*, nici să interpreteze cuvântul *oi* în înțelesul de *păstori*.

Dacă s'ar căuta să se dea celor două expresiuni un înțeles diferit, n'ar fi cu mult mai natural să se înțeleagă prin *miei* credincioșii cei tineri, cari au trebuință de grije mai gingașe, și prin *oi* aceia, cari sunt în maturitatea etății bărbătești -- în ce privește credința?

Interpretarea ultramontană a cuvântului *oi* și *miei* este într'atăta lipsită de bază, încât un comentator al Evangheliilor, care

nu poate fi suspect în fața așa zișilor teologi *romani*, iesuitul Maldonat, vorbește în acești termeni: «Nu trebuie să dispute omul cu subtilitate, pentruca să știe, pentruce Iesus Christos s'a folosit de cuvântul *miei* mai bine (în de preferința), decât de cuvântul *oi*. Celce ar voi să o facă, trebuie să observe cu multă atențiune, *că el va pregăti la răs pe oamenii învățați*; căci e incontestabil, că aceia, pe care Iesus Christos îi numește miei săi sunt aceeași, pe cari el îi numește oile sale». (Comment. în cap. XXI. Ioan §. 30).

Sf. Petru n'a fost deci instituit nici piatra fundamentală a bisericei, nici capul ei suprem și infalibil.

V.

Totuș nu se poate nega, că o anumită întâietate s'a acordat acestui apostol. Cu toatecă el n'a fost cel dintâi, cu privire la timp, din învățaceii aleși de Iesus Christos de apostoli, el se numește *primul* de sf. Mateiu: acest evangelist, voind să numească pre cei doisprezece apostoli, se exprimă în felul acesta: «Cel dintâi fu Simon, ce se numește Petru și Andreiu, fratele lui, etc.» (Mat. X. 2 et seq.) Sf. Luca și sf. Marcu încă îl numesc pe Petru cel dintâiu, deși nu urmează aceeaș ordine însemnând pe ceilalți. (Luca, VI., et seq.; Marcu, III. 16 et seq.) Cu mai multe ocaziuni, Iesus Christos dete lui Petru semne de o considerațiune cu totul particulară; supranumele de *Petru* — fără a avea toată acea însemnătate, ce i-o atribuie ultramontanii, nu i-a fost dat totuș, decât pentru a însemna firmitatea credinței sale și în scopul de a-l onora. *De regulă*, Petru eră cel dintâi, care luă cuvântul pentru a întrebă pe Iesus Christos și pentru a-i răspunde în numele apostolilor; evangheliștii se servesc de aceasta expresiune: «Petru și ceice erau cu el» pentru a designa corpul apostolesc (Marcu, I, 36; Luc, VIII, 45; IX. 32). Cu ocaziunea cinei cei de taină, Petru a fost cel dintâi, căruia Iesus îi spală picioarele.

Însă din aceasta întâietate, nu decurgea ideea de suveranitate sau de putere mai înaltă. Iesus Christos oprise în mod expres apostolilor săi de a luă, unii față de alții, titlurile de rabi, învățator, și chiar de tată sau papă. Cuvintele sale sunt formale (Mat. XXIII, 7 et seq.): «Iar voi să nu vă numiți *rabbi*, că *unul* este *învățătorul* vostru, iar voi toți frați sunteți; și tată să nu chiețați vouă pe nime pe pământ, căci *unul* este *Tatăl* vostru cel din ceriuri. Nici să vă numiți *învățători*, că n'aveți decât *un învățator*, care este Christos. Iar celce este mai mare între voi, să fie vouă slugă».

Să apropie cineva aceste cuvinte ale Evangheliei de tabloul ce-l fac ultramontanii despre prerogativele episcopului din Roma și atunci va vedea fără greutate, că acești teologi n'au dreptate.

În fine sf. Mateiu raportează, că Petru întrebând pe Iisus Christos asupra prerogativelor apostolilor, Iisus îi răspunde:

«Adevăr, zic vouă, că voi, cari m'ați urmat în epoca regenerațiunii, când va ședeă Fiul-Omului pe scaunul Măririi Sale, și voi veți ședeă pe douăsprezece scaune, judecând cele douăsprezece seminții ale lui Israil».

Dacă Iisus Christos ar fi destinat pentru Petru un scaun mai înalt, decât pentru ceilalți; dacă i-ar fi dat o putere mai înaltă, ar fi zis el oare cătră Petru însuș, că cei doisprezece apostoli vor ședeă pe douăsprezece scaune — fără distincțiune? Concluziunea din toate acestea este, că în Biserică nu există decât *un învățător, un domn, un singur păstor suprem*. «Eu sunt — zice Iisus Christos, păstorul cel bun; voi mă numiți învățător și domn, și aveți dreptate; căci sunt» (Ioan X, 11 seq.). «Voi nu aveți decât *un singur învățător* pe Christos». (Mat. XXIII, 10).

El șade *singur*, pe tronul Măririi sale, primii păstori șed pe scaunele lor, judecând semințiile noului popor al lui Dumnezeu. (Apoc. XXI, 14). Dacă se ridică acolo discuțiuni, cari nu se pot calma cu dragoste, trebuie a le duce la tribunalul lor; nu la tribunalul unuia singur, ci al întregii biserici, reprezentată prin aceia, ce sunt instituiți a o conduce, și cărora el le-a dat *în mod colectiv* puterea de a legă și a deslegă (Mat. XVIII, 17). *Biserica* este deci singurul judecător infailibil; primii păstori nu pot judecă decât în numele *Bisericii* și nu în numele lor propriu; ei nu trebuie să fie decât, ecourile, interpreții Bisericii. De îndatăce ei vorbesc în numele lor personal, cuvântul lor nu mai are decât o autoritate individuală; ei nu mai vorbesc ca șefi ai Bisericii, ci ca particulari.

Nu este prin urmare nimic în Scripturile Noului Testament, ce să fie în favoarea — cât de îndepărtat, autorității monarhice, absolute, infailibile, pe care o dau ultramontanii Sf. Petru, și episcopilor Romei, pe cari ei îi consideră ca urmașii săi. Sf. Petru apare acolo ca bucurându-se de o anumită întâietate; însă din aceasta întâietate nu decurge nici o suveranitate; ea nu poate fi înfățișată decât ca o preferință personală, ce-i arată Iisus Christos.

Noi nu contestăm, că instituirea unei *întâietăți* n'ar fi fost în planul divin al Bisericii. Numai în înțelesul acesta s'a putut hotărî, că *întâietatea* este din drept divin, însă noi vedem, că dacă întâietatea este din *drept divin* în biserică — *atribuirea întâietății cutărui episcop este din drept bisericesc*.

Cu alte cuvinte Iisus Christos spusese apostolilor săi, că în Biserica sa, ei sunt datori să pună un păstor, care să fie cel dintâiu între păstori, o Biserică, care să fie centrul cătră care să tinde celelalte Biserici, dar lăsându-le lor alegerea Bisericei-centru și a păstorului, care să fie investit cu întâietate, și instituirea prerogativelor, ce ei au să-i dea acestui prim păstor pentru binele general.

Noi recunoaștem bucuros, că Petru a fost îmbrăcat cu o anumită întâietate de cătră însuș Iisus Christos; însă dovada, că apostolii nu o considerau ca o atribuțiune unită cu persoana lui în mod esențial și dumnezeesc, este aceea, că ei au dat-o altuia — îndatăce biserica a fost organizată. (Va urma.)

DUALISMUL ANTROPOLOGIC.

(Continuare).

Aceasta interpretare sau obiectivare a senzațiunilor este deja o funcțiune primitivă a cugetării, dară încă nu un proces al cugetării logice. Este o judecată instructivă despre care nu ne dăm seama, la cunoștința căreia ajungem abia prin analizarea formelor superioare ale cugetării.¹ Ea se poate privi de o mecanizare a unei activități conștiente, în urma repeșirii desc. Percepțiunile neordonate le împreună copii mici într'o icoană prin o încordare în care se cheltuiește o cantitate considerabilă din puterea psihică, dară nu se pierde, căci abilitatea câștigată în acest mod, întoarce cametele cu prisosință, înlesnind funcțiunile superioare.

Un violinist exercitat inervează muschiul potrivit pentru producerea unei mișcări acomodate spre redarea tonului prescriș de note cu cea mai mare ușurință, începătorul însă întimpină greutăți mari. Rezultatul încordărilor sale sunt mișcări nelndemânaticice, tonuri mai mult sau mai puțin false, neajunsuri cari pe mulți îi determină de a întrerupe calea spre artă.

În apercepțiune nu ne îndreptăm cătră elementele percipiate sau idei, după terminologia lui Berkeley, ci cătră un obiect extern independent, care are anumite pretensiuni față de ea. Obiectul cere a fi apercipiat într'un mod anumit. Trandafirul spre pildă cere a fi cugetat cu o formă și coloare anumită.²

Icoanele psihice nu sunt copii fidele ale obiectelor externe, ci numai semnele, simboalele lor după cum le numește Wundt. Dară nu sunt arbi-

¹ Conf. Ueberweg System der Logik §. 41 squo §. 45 squo, Welt- u. Lebensansch. p. 91. R. Eister: Wörterb. der phil. Begriffe II.² p. 690, I.² p. 252. W. Jerusalem: Lehrb. der Psychol. ed. 3. p. 45. Urteilsfunktion p. 219 sq.

² Conf. T. Lipps: Leitfaden zur Psychologie ed. 2. 1906 p. 15 squs.

trare, ci conforme cu pretensiunile obiectelor, sunt simboale de însemnătate obiectivă («Symbole von objectiver Bedeutung»).¹

Ele sunt obiectele traduse în limba psihică. Còpii fidele nu pot fi din simpla cauză că calitățile secundare sunt subiective (după cum se va dovedi în cele următoare). Numai greșala înrădăcinată în modul comun de vorbire de a transpune și aceste calități în obiect, a adus cu sine stabilirea raportului între idei și obiecte ca între còpii și originale. În urma acestora dilemma lui Berkeley își pierde ascuțișul.

Trecând Berkeley cu vederea deosebirea esențială dintre percepțiune și a percepțiune, ca consecvență identifică obiectul cunoașterii cu ideile sau percepțiunile. În acest sens sună chiar prima propoziție a scrierii sale (Sect. I. p. 21).

«Fieștecare dacă aruncă o privire asupra *obiectelor* cunoașterii omești va înțelege că aceste sunt sau idei prezente în forma impresiunilor în simțuri sau reproduse... Prin simțul vederii primesc ideile despre lumină și colorii în diferitele lor gradațiuni și modificațiuni calitative. Prin simțul pipăitului percipiez soliditatea, căldura, răceala, mișcarea etc... Observându-se că unele din aceste senzațiuni formează câte o societate aparte, s'au însemnat cu un nume în urmarea căruia s'au privit ca obiecte. Dacă s'a observat b. o. că o culoare anumită, un gust, un miros, o formă, stau în legătură mai intimă, se privesc de un obiect anumit, care se în-samnă cu numele măr...»

El presupune așadară dela început aceea ce aveà să dovedească și se servește de aceasta presupunere în expunerile sale următoare fără a o fi justificat. Ueberweg cu tot dreptul îi impută deci greșala logică numită *petitio principii*. Ideile nu sunt *obiectele* cunoașterii, ci *mijloace* pentru cunoașterea obiectelor externe.² Aceasta urmează din deosebirea recunoscută îndecomun între percepțiune și a percepțiune. Icoana subiectivă formată din un complex de idei nu este obiectul însuș, ci un simbol al unui obiect «un simbol de însemnătate obiectivă».

Berkeley folosește pentru aceste complexe de idei numiri împrumutate din modul comun de vorbire precum măr, poni, casă, carte etc. (Sect. I. p. 21) fără a considera împrejurarea, că aceste numiri în conștiința comună se referă la obiecte externe și nu la idei. În alte locuri se exprimă însă conform cu principiile sale astfel: «Voi ziceți că sună

¹ R. Eisler. W. Wundts Phil. 1902 p. 100. Tot acolo: «Symbole die auf einen realen, nach Stoff u. Form uns begrifflich zu bestimmenden Gegenstand hinweist» 34, 50. Conf. A. Riehl: «Der phil. Kritizismus» II. part. 1 p. 24, 59.

² W. Jerusalem: Lehrb. d. Psychol. ed. 3. p. 45. «Wir nehmen nicht unsere Zustände sondern die Dinge der Umgebung wahr». Ueberweg: Welt- u. Lebensansch. p. 26. «Infolge der Affection des Nerven z. B. der Netzhaut entsteht in uns eine sinnliche Empfindung. Unmittelbar ist nur diese in unserem Bewusstsein. Alles übrige ist eine Deutung derselben. Wir deuten sie unwillkürlich... auf ein äusseres Objekt, und dies ist es, was die Sprache nennt, das Objekt sinnlich wahrnehmen».

foarte paradox, expresiunile: noi mâncăm și bem idei, suntem îmbrăcați cu idei. Admit că aceasta face o atare impresie și anume pentru că cuvântul idee în vorbirea de rând nu se întrebuițează spre însemnarea combinațiilor calităților sensuale, cari se numesc obiecte, și e sigur că orice mod de exprimare, care diferă de vorbirea comună apare paradoxă, ridiculă. Însă faptul acesta nu atinge adevărul propozițiunii, care, deși cu alte cuvinte, nu zice altă ceva, decât că ne nutrim și îmbrăcăm cu obiecte, pe cari le percipiem nemijlocit prin (sic!) simțurile noastre». (Sect. 38 p. 39—40).

Expresiunile aceste paradoxice numai în acel caz nu ar atinge adevărul tezei lui Berkeley, dacă i-ar fi succes a dovedi că obiectele sunt idei pe cari le percipiem nemijlocit. Dară obiectele sunt «idei», pe cari le percipiem nemijlocit(!) «prin» (scil. mijlocirea) simțurilor noastre.

Aici i-a scăpat lui Berkeley din condeiu învățătura adevărată, ascunsă însă prin duplicitatea înțelesului ce subzace «ideii» și «percipierii». «Idea» însemnă aici obiectul, «percipiarea» însemnă apercipiarea.

E curios, că nu numai idealiștii susțin cunoașterea nemijlocită a obiectelor externe, ci și unii dintre realiști și anume cei mai radicali. Existența lumii externe nu li-se pare a fi destul de asigurată prin o cunoaștere mijlocită. A. Riehl b. o. nu concede că am avea o cunoștință imediată numai despre noi ca subiecte, iar despre obiectele externe numai o cunoaștere mijlocită prin judecata, respective concluziunea primitivă din apercepțiune, ci afirmă că și cunoașterea lumii externe ar fi nemijlocită.

Pe cât este de absolut sigură conștiința despre existența proprie, tot atât de absolut siguri suntem în cunoașterea existenței lumii externe. Bine înțeles cunoașterea noastră absolută atinge numai faptul, dară nu și modul existenței ei. Cunoașterea în privința aceasta e chiar foarte relativă.¹

El ajunge la acest rezultat prin cercetările sale asupra conștiinții primitive a copiilor mici. O atare conștiință nu posedă alte elemente decât anumite sentimente și percepțiuni. Despre conștiința de sine și o cunoaștere a obiectelor ca deosebite de eu, nu aflăm încă nici o urmă. Nici percepțiunile trupului propriu nu se deosebesc de percepțiunile altor obiecte. Mâna se prezintă întocmai ca și obiectul ținut în mână ca un complex de percepțiuni. Deosebirea între mână și obiectul ținut de ea se stabilește abia mai târziu în urma deosebirii caracterului sentimentelor de cari sunt însoțite respectivele complexe de percepțiuni.

Copilul scapă obiectul din mână, pune apoi însaș mână în mișcare. În ambele cazuri se ivesc în conștiință anumite serii de percepțiuni, însă seria a doua se distinge prin niște sentimente deosebite ce însoțesc mișcarea. Dacă pipăim cu o parte a trupului o altă parte, aflăm că ambele percepțiuni sunt însoțite de anumite sentimente, cari nu rămân izolate

¹ Conf. Der phil. Kritizismus vol. II. partea 2 p. 153.

de olaltă, ci se contopesc, influințându-se și determinându-se reciproc. O astfel de influințare reciprocă a sentimentelor lipsește la atingerea unui obiect străin. Sentimentele provocate în acest caz sunt diferite în privința caracterului lor: unele sunt active, celelalte însă pasive.

Experiența îndelungată ne învață că sentimentele active stau în legătură numai cu percepțiunile trupului nostru, iar aceste din urmă formează o grupă stabilă față de grupele variabile a altor percepțiuni.

Aceste momente reprezintă fazele dezvoltării conștiinței despre eu și despre obiecte. Pe când în stadiul primitiv al conștiinții încă nu există o diferențiere a sentimentelor de percepțiuni și a singuraticelor grupe de percepțiuni între olaltă, se ivește în decursul dezvoltării deodată cu conștiința despre eu și conștiința despre obiecte ca ne — eu.¹

Conștiința despre lume este așadară tot atât de nemijlocită ca și cea despre eu. «Existența ei (a lumii) nu este o credință subiectivă, nici rezultatul unei concluziuni a rațiunii, ci o cunoaștere nemijlocită.»²

Nu putem avea o cunoaștere despre noi fără ca aceasta cunoaștere să cuprindă și alte obiecte. «Subiectul și obiectul în raportul influințării lor reciproce formează momentele esențiale ale conștiinții. Unul există numai în raportul său față de celalalt. Ambele sunt nedespărțibile»...

N'are înțeles a vorbi despre eu, fără de a cuprinde în cugetare și punctul opus, — ne — eu — căci eu există numai în aceasta opunere cătră ne — eu. Spre a cuprinde și simți eu nostru ca atare, e necesar să apercipiem totodată ceva ce nu este eu. Sentimentul existenței proprii este condiționat prin convingerea simultană despre existența a ceva obiectiv. Fie că cugetarea abstractă garantează numai existența cului: «Cogito ergo sum»; senzațiunea cuprinde în sine și coexistența neelui: «Sentio ergo sum et est».³

Aceste expuneri a lui Riehl sunt într'adevăr foarte plausibile și convingătoare. În întregime putem să le acceptăm din punctul nostru de vedere și de fapt sprijinesc ele numai acest punct de vedere, la o interpretare corectă.

Afirmarea că subiectul există numai în opunere cătră obiect este o armă cu două tăisuri. Lovitura îndreptată în contra idealismului ușor se poate întoarce asupra realismului. Căci deși este adevărat că subiectul ca subiect există numai în opunere cătră un obiect și viceversa obiectul ca atare există numai în raport cătră un subiect de care este apercipiat, totuș nu este admisibil că existența subiectului și a obiectului ar fi deplin cuprinsă în acest raport de corelativitate. Doară tocmai aceasta e greșala pe care însuș Riehl o impută de repetite ori idealiştilor zicând, că ei schimbă existența independentă a obiectelor, cu raportul lor de obiecte față de un subiect.⁴

¹ Conf. Riehl o. c. vol. II. part. 1 p. 67—69.

² Ibid. p. 186.

³ Riehl: o. c. vol. II, part. 1 p. 67.

⁴ Riehl: o. c. vol. II. part. 2 p. 120: „Sie (idealisti) verwechseln das Sein der Objekte mit ihrem Objektsein“.

Idealişti în cea mai mare parte se folosesc de aceasta apucătură numai în direcția dela subiect spre obiect, dară cu acelaș drept trebuie susținută și dependența subiectului de obiect. Aceasta consecință o trag reprezentanții așanumitei filozofii a identității. Astfel Schopenhauer: «Eroarea fundamentală a tuturor sistemelor este nesocotirea adevărului, că intelectul și materia sunt noțiuni corelative, adecă una există pentru cealaltă, împreună stau și cad amândouă, ba propriu zis ambele sunt unul și acelaș ceva, privit numai din puncte de vedere opuse.¹ În mod clasic a formulat aceasta teză Spinoza: «Quod substantia cogitans et substantia extensa una eademque est substantia, quae iam sub live, iam sub illo attributo comprehenditur».²

Insuș Riehl observă că s'ar putea da acest înțeles cuvintelor sale, în care caz în loc de a ajunge la realism ne-am află cufundați total în undele idealismului.³ Spre a evita aceasta consecvență nu există alt mijloc decât a ascrie existența subiectului și obiectului independent de raportul lor între olaltă. Riehl face aceasta concesiune dară nu fără pagubă pentru intențiunea sa. Scopul lui doară este de a dovedi, că cunoașterea lumii externe e imediată întocmai ca cea a lumii interne. Existența ei avea să fie esimată de sub posibilitatea de a fi argumentată, căci un argument s'ar putea pretinde numai dacă ar fi câștigat prin concluziune.⁴ Existența lumii externe ar fi deci un fapt ultim, mai presus de orice argumentațiune așa cum se exprimase Aristotel față de sofști: «Oamenii aceștia cred că pentru toate există dovezi; ei postulează un principiu întărit prin argumentațiune formală, cu toatecă ei înșiși dovedesc prin purtarea lor în viața practică, că nu cred în ceea ce susțin. Însă cum ziseiu aceasta una nu le lipsește, ei voesc să afle temeiuri și acolo unde nu există. Căci principiul ultim al argumentării nu e însuș argument».⁵

Riehl ar voi pe deoparte să asigureze realismul în acest mod, de altă parte iară s'ar feră de consecvențele corelativismului. Îndrășneț le așează ambele păreri lângă olaltă, cașicum apropierea externă ar nivelă diferențele interne. «Nu este corect a zice, observă Riehl, că opoziția dintre subiect și obiect ar cădea în sfera conștiinții, căci înainte și afară de acest raport nu există conștiința, fiind tocmai conștiința cea opoziție. Dară nu putem să ne cugetăm o funcțiune — în cazul de față opunerea — fără ceva ce funcționează, iară conștiința este cea funcțiune, deci trebuie să existe ceva ce nu este, ci devine conștiință»...⁶

Există deci un substrat pentru funcțiunea conștiinții. Acest substrat nu poate să fie altceva decât sufletul, căci Riehl nu e materialist. Aceasta

¹ Die Welt als Wille u. Vorstellung vol. II. cap. 1.

² Ethica II. prop. VII. schol.

³ O. c. vol. II. part. 2 pag. 148.

⁴ ibid. pag. 153.

⁵ Metaph. Cartea IV. Cap. 6. 1011 a. 30—40.

⁶ O. c. vol. II. part. 2 p. 150.

este părerea reprezentanților teoriei despre substanțialitatea sufletului. Esența ei constă în acceptarea unui suflet, a cărui existență nu se identifică cu existența fenomenului numit conștiință. Sufletul este un ce stabil, în toate momentele identic cu sine; funcțiunea conștiinței se schimbă însă neconținut, ba încetează chiar, fără a atinge substratul ei în existența sa.

Darä Riehl voește a fi considerat de un actualist în toată puterea cuvântului.¹

Iară actualismul afirmă că sufletul nu este un ce substanțial, ci însuș procesul continuu al fenomenelor psihice.

Nu este locul de a trată aici aceasta întrebare, observ numai că Riehl a comis o inconsecvență în acest punct.

Se întreabă însă cum ajunge acel substrat la conștiința despre sine și despre lume? După schițarea de mai sus se află în acest substrat un conglomerat neordinat de percepțiuni și sentimente. Cu vremea produce substratul o ordine în această încurcătură chaotică, folosindu-se de indiciile caracterului diferit a sentimentelor. Activitatea aceasta constă așadar în deosebiri după indicii anumite. Ce înseamnă însă a deosebi? Deosebirea este rezultatul comparării, iară această comparare este un act al judecării, și anume destul de complicat. Ei bine, dacă substratul este capabil de aceste operațiuni prin cari ajunge la cunoașterea despre sine ca un eu față de alte obiecte privite de ne-eu, oare suntem îndreptățiți de a-i negă orice convingere despre existență, sau conștiință? Înainte de a ajunge la cunoașterea clară a deosebirii sale de lumea externă, totuș trebuie să aibă deja, dacă nu o cunoaștere, cel puțin un sentiment al existenței proprii întrucât este capabil de activitate. Original și nemijlocit e sigur subiectul despre existența proprie fie și numai în forma unui sentiment vag.² Percepțiunile obiectelor externe deosebindu-le de manifestările caracteristice ale subiectului le raportează prin actul respective judecata inconștientă (cel puțin pentru stadiul mai înaintat al conștiinței) a apercipiunii la o cauzalitate deosebită de eu. Dacă lumea externă există pentru subiect numai în urma apercipiunii, atunci fără îndoială nu este existența ei nemijlocit sigură, ci rezultatul unei concluziuni aposteriori dela efect la cauză. Riehl trece cu vederea în expunerile sale deosebirea subtilă dară foarte esențială ce există între subiect sau eu și între conștiința despre eu sau conștiința de sine. De aceea inconsecvent firește, vorbește odată despre o «conștiință primitivă» altădată despre «un substrat ce nu este conștiință, ci devine conștiință». Corect este modul prim de exprimare, căci dealtcum ar trebui să privim copilul ca lipsit de conștiință în decursul unui timp destul de lung (la tot cazul peste un an) adevă până la cunoașterea eului său. «Conștiință» înseamnă proprietatea caracteristică a tuturor fenomenelor psihice. Unde există un fenomen psihic, există eo ipso conștiință. Subiectul care, după cum admite și Riehl, este ca-

¹ O. c. vol. II, partea 1 pag. 66.

² Conf. Kant: „Kritik der r. Vernunft“ la Kehrback p. 676.

pabil de anumite acțiuni încă înainte de a ajunge la *cunoașterea* despre sine, posede așadară dintru început conștiință, sau el însuș ca agent al conștiinții se află în mod conștiu în conștiință. Tot ceea ce se află în conștiință, înainte de toate eul sau subiectul care neconținut e prezent, nu trebuie să fie necondiționat totodată și obiectul reflexiunii. Câte elemente din conținutul conștiinții, rămân neobservate din cauza, că atențiunea, reclamată fiind de unele obiecte foarte interesante, nu se îndreaptă asupra lor în reflexiune? Fenomenele obicinuite fie ele chiar și relativ destul de intensive, rămân neobservate, tocmai din cauză că sunt obicinuite, adecă incapabile de a atrage asupra lor atențiunea. Orologiul de perete produce după intervale anumite sunete destul de intensive, dară ele rămân neobservate de persoana care s'a obicinuit deja cu auzul lor; o altă persoană se simțește stingherită prin ele, eventual nu poate adormi până ce în urma monotoniei lor înceată de a-i stăpâni atențiunea.

Aceste se întâmplă neconținut la persoane dezvoltate capabile de reflexiune. Eul pururea prezent în conștiință se supune reflexiunii numai la anze anumite. Copilul încă nu este capabil de reflexiuni în sensul celeia a persoanelor dezvoltate, care nu constă numai din o simplă intuițiune, ci aceasta este împreună totdeauna cu funcțiunea complicată a sintezei apercetive.

Expunerile lui Riehl arată cum ajunge copilul succesiv la capabilitatea reflexiunii în sensul propriu al cuvântului. Subiectul ajunge pe aceasta cale a fi un subiect sau eu știut, cunoscut, pe când mai înainte fusese numai conștiu, sau cu alte cuvinte conștiința devine conștiință de sine. Subiectul psihic sau eul, nu este identic cu conștiința de sine. Negarea eului la copil, din cauza că încă nu a reflectat asupra lui, nu a devenit încă obiectul cunoașterii sale, este cu totul neîntemeiată. Subiectul sau eul există dintru început, el nu este productul evoluțiunii; numai cunoașterea eului progresează cu timpul. Eul nu se naște prin un fel de generațiune echivocă în momentul cunoașterii deosebirii sale de ne-cu.¹

(Va urmă)

Dr. Pavel Roșca.

PREDICĂ LA I. DUMINECĂ DIN POSTUL MARE.

Iubiți Creștini!

Știm și cunoaștem cu toții bunătatea și îndurarea cea nemărginită a lui Dumnezeu, cătră neamul omenesc. Știm cum îndată după facere omul a fost așezat în rai, ca să trăiască în cea mai deplină fericire. O singură poruncă i-a dat Dumnezeu, iar omul pentru toate bunătățile primite, încrezându-se ca și fariseul îngâmfat din scriptură, s'a lăpădat de Tatăl cel ceresc, ca și fiul cel păcătos, și a urmat celui rău, plinind fărădelegi, și coborându-se tot mai tare pe calea perzării. Iată pe scurt istoria celor în-

¹ Conf. Al. Pfänder: Einführung in die Psychologie. Leipzig 1904. p. 385 sqns. 390, 391.

tâmplăte cu omul căzut în păcatul neascultării. Această istorie veche și pururea nouă, carea zilnic o repețim, ni-o reîmprospătează și biserica în decursul săptămânilor pregătitoare pentru postul paștilor.

Rătăcirile omului în decurs de mii de ani pe cărările fărădelegilor și a închinării la idoli, le cunoaștem. Apostolul Pavel ne spune, că omul atât de mult a mers pe povârnișul reledor și a păcatului, încât s'a închinat nu numai idolilor ci și animalelor, cinstind făpturile și nu pe făcătorul Dumnezeu. Starea aceasta tristă văzându-o bunul Dumnezeu, își plinește făgăduința dată omului îndată după căderea lui în păcat și îl trimite pe Fiiul său, ca în chipul omului să mântuiască pe om și ridicându-l din păcat să-l apropie iar de Dumnezeu. «S'a făcut pe sine sub lege, zice apostolul, ca pe cei de sub lege să îi mântuiască». 33 de ani a petrecut Fiiul aici pe pământ. Dintre acești 33 de ani, cei din urmă 3 ani sunt anii aducători de bine și fericire pentru om. În acești 3 ani din urmă a vieții sale Domnul cerului, împăratul cel vecinic, stăpânitorul îngerilor, umblă aici pe pământ printre oamenii cei răi, cei plini de patimi și fărădelegi în inima lor. Dumnezeu cel fără de păcat, și atotdrept petrece printre oamenii păcătoși și necurați trupește și sufletește, «vindecând și tămăduind toată boala, și toată neputința lor» învățându-i «cuvântul adevărului» și «calea dreptății și a vieții». Prin sfaturi, legi și învățături caută să-i apropie pe oameni de Dumnezeu, «din slugi a păcatului și a morții făcându-i fii alui Dumnezeu și moșteni împărăției ceriului».

Ca oamenii să poată avea înaintea ochilor lor un semn văzut al ajutorului Mântuitorului, ca să aibă un loc unde să primească totdeauna îndemn nou de a umblă pe cărările Domnului și a vieții vecinice, Mântuitorul a întemeiat biserica sa, a întemeiat biserica pământească ca un semn vecinic al lucrării sale pământești. A lăsat biserica în lume ca prin ea să-și reverse darurile sale asupra oamenilor, și ca într'ansa să se propage cuvântul adevărului și dreptății, într'ansa să afle sufletele creștine adăpost și prin dânsa să primească îndemn spre bine și virtute. Conștie de această chemare a sa, biserica totdeauna are să aducă aminte fiilor săi carea este calea fericirii adevărate. Astfel a lucrat biserica, când în Duminecile trecute ne-a amintit pilda vameșului și a fariseului, apoi pilda fiului păcătos, ne-a adus aminte apoi de faptele înduierii creștine și în urmă aducându-ne aminte că vom stă și noi la judecata a II. ne-a îndemnat să ne adunăm comoară în cer, să fim buni, biânzi și iertători, ca și Tatăl cel ceresc să fie astfel cu noi. Azi ne aduce înaintea ochilor noștri sufletești o pildă de credință, pe Natanail, despre care însuș Mântuitorul zice «iată cu adevărat Israeltean, întru carele vicleșug nu este».

Pe lângă pilda credinței adevărate, ne mai amintește sf. biserică tot în ziua de azi și învingerea credinței creștine asupra celor răi și necredincioși. Azi adecă avem sărbătoare îndoită.

Să vedem acum de ce zicem noi, că azi e sărbătoarea învingerii ortodoxiei asupra necredincioșilor, apoi ne vom ocupa cu credința adevărului.

I.

Să vedem, iubitorilor creștini, de ce zicem că azi se prăznuiește sărbătoarea învingerii sau biruinței credinței creștine. Mântuitorul nostru a întemeiat biserica sa ca un semn văzut al petrecerei sale vecinice în mijlocul nostru. Biserica întemeiată a lăsat-o Domnul învățăceilor săi, și aceștia urmașilor. Creștinii cei adevărați deja dintru început au simțit trebuință sufletească de a-și clădi case de rugăciuni, cari să corăspundă trebuințelor sufletești ale comunităților creștine, case cari să fie demne de numele lui Iisus Christos. În aceste case căutau ei bucuria și mângăierea sufletească în toate zilele vieții lor. Casele aceste dintru început mici și sărace, cu timpul s'au mărit, și după cum s'a îmbunătățit starea credincioșilor așa s'au înfrumșețat și casele de rugăciune sau bisericile creștine. Dorind creștinii să-și împodobească casele lor de rugăciune, au chibzuit că e mai corăspunzător chemării și demnității bisericei, de a o împodobi cu chipuri și icoane sfinte, cari să amintească fiecărui credincios îngrijirea Tatălui ceresc față de neamul omenesc. Au făcut deci icoane, cari închipuiau întâmplări din legea veche, ca să aducă aminte credincioșilor, cum s'a îngrijit Tatăl cel ceresc ca să conducă pe omul cel rătăcit pas de pas la mântuirea făgăduită. A pus apoi icoane din legea T. N. ca să amintească creștinilor cum a învățat Domnul pe popor în pilde și asemănări, cum le-a ajutat bolnavilor și săracilor, cum a făcut minuni, cum a pățimit și s'a jertfit pe sine pentru noi. Întregă istoria mântuirii neamului omenesc o aflăm în sfintele icoane.

Împodobirea aceasta a bisericilor a fost un lucru foarte bun și foarte folositor, pentru toți creștinii, după cum ne spun sfinții părinți, cari au fost cei mai buni, mai luminați și mai învățați bărbați ai bisericei creștine. Icoanele pentru toți erau de folos, dar mai ales pentru creștinii cei săraci, cari nu-și puteau cumpără sfânta scriptură scrisă, căci eră prea scumpă pe vremurile acelea. Cuprinzând icoanele din biserici întregă istoria neamului omenesc, dela facerea lumii până la înălțarea Domnului la cer, fiecare creștin din icoanele sfinte putea să vadă înțelepciunea dreptatea și bunătatea cea nemărginită a lui Dumnezeu, și astfel fără voia lor chiar în toată vremea erau îndemnați la o viață creștinească desăvârșită. Deaceia icoanele din biserică se și numiau «biblia săracilor».

Fiecare icoană sfântă privită cu credința adevărată, trebuie să trezească în sufletul nostru dragoste și credință cătră Dumnezeu, căci fiecare icoană ne împospătează în mintea și inima noastră bunătatea nemărginită a lui Dumnezeu. Pildele puse în icoane ne arată cărările unei vieți creștine adevărate. Ele inspiră în inima noastră, un zel și un dor ferbinte spre tot ce e frumos și plăcut înaintea lui Dumnezeu. Așa au înțeles sfinții părinți și așa avem să înțelegem și noi folosul icoanelor.

Dar nu așa au înțeles și alții folosul și trebuința icoanelor. Au fost chiar împărați, cari având minte întunecată și suflet plin de răutăți, au crezut în nemernicia lor că e bine ca să bajocorească și pângărească

biserica cea sfântă a Domnului, și răpindu-i podoaba cea atât de frumoasă a sfintelor icoane, să le necinstească și să le nimicească.

În veacul al VIII. după Christos un împărat din Bizanț, ascultând de niște sfetnici răutăcioși și lipsiți de credința adevărată, a început să batjocorească biserica. Neținând seamă de legile dumnezeiești, și cu atât mai puțin de durerea și întristarea inimei supușilor săi, a început să scoată icoanele din biserică. Zadarnice au fost toate rugărilor preoților, ale creștinilor și ale episcopilor vrednici, ba chiar zădarnice au fost și semnele trimise din cer de Dumnezeu Tatăl, împăratul a poruncit ca să scoată icoanele sfinte din biserică. Împărații răi nu au voit să recunoască slăbiciunile proprii și ale oștirilor lor destrăbălate. Ei au zis că toate pierderile cari le-au avut oștirile sunt numai o pedeapsă trimisă de Dumnezeu, pentrucă oamenii se închină la icoane, deci fac idololatrie. Creștinii și mai ales călugării, cari țineau la icoanele sfinte, erau batjocoriți, chinuiți, și huiduiți, ba chiar omorâți. Mănăstirile și bisericile unde se aflau icoane, împărații porunceau să le dărâme. 120 de ani s'a purtat o luptă crâncenă în sânul bisericii răsăritene pentru icoane. A voit apoi iarăș bunul Dumnezeu ca să ajungă o împărăteasă cu inimă nobilă și creștinească pe tronul împărăției ca să facă pace și dreptate. Împărăteasa Teodora la anul 842 a adunat pe toți episcopii aleși din împărăția sa, și au hotărît ca icoanele să fie de nou introduse în biserică și să fie cinștite cu sfințenia cuvenită. Întru aducerea aminte a hotărârei acesteia s'a pus sărbătoare, sărbătoarea ortodoxiei, carea să fie serbată în cea dintâi Duminecă din postul mare. Dela 842 apoi icoanele totdeauna s'au păstrat în biserică. Și noi, iubiților, împodobim bisericile noastre cu icoane cari de cari mai costisitoare și mai frumoase.

Ar trebui însă să știm, că pe lângă podoabele aceste din afară, noi avem să facem și o podoabă din lăuntru, adecă să aducem în biserică Domnului suflete curate, cari să fie icoana adevărată a vieții creștine. În casa sfântă și curată, să aducem și noi suflete sfinte și curate. Chipurile e adevărat că ne amintesc faptele și persoanele istorice și sfinte, dar învățăturile adevărate din icoane ar trebui să fie sădite adânc în sufletele noastre, și noi să le sădim apoi prin exemplul și pilda noastră în inimile tuturor fraților noștri. Atunci icoanele întru adevăr vor fi podoaba veacurilor și a viitorului, și vor rămâneă vecinic spre folosul tuturor fiilor bisericii. Atunci bisericile noastre vor avea podoaba adevărată. Iar de va fi pururea cu noi icoana cea vie și vecinică a Domnului și Mântuitorului nostru, atunci și noi vom avea o călăuză sigură spre viața și fericirea vecinică.

II.

Tot în ziua de azi iubiților creștini! ne aduce biserica ca pildă de credință adevărată pe Natanail. După timpul Nașterii Domnului și după zilele de veselie, biserica pas de pas voiește să ne aducă aminte că ne apropiem de timpul, care ne amintește jertfa cea mare a Mântuitorului,

ne apropiem de sfintele Paști. Pentru a putea plini în mod demn această sărbătoare, trebuie să ne pregătim în mod demn. Sărbătoarea biruinței credinței creștine, ne amintește că cei vechi au păstrat credința adevărată și ne-au lăsat-o nouă. Să ne îngrijim deci și noi, ca să lăsăm și noi celor ce ne urmează nouă pilde de credință adevărată. Un mijloc foarte bun de a ne păstra credința adevărată este postul, care ne dă putere să umblăm cu siguranță pe căile și cărările Domnului, ne îndeamnă ca să ne ridicăm cu mintea și cu voința tot mai mult spre Dumnezeu. Postul a fost și este susținut în biserica noastră pe baza poruncilor Domnului. Dar tot Mântuitorul ne spune că nu avem să postim numai cu trupul, ci și cu mintea și cu inima. Să facem numai fapte bune, mărturisind pururea adevărul și plinind numai ce este drept și plăcut înaintea Domnului. Nu postul fariseului este post adevărat, ci postul izvorit din dragostea către Dumnezeu și toate cele ce ne sunt date printr'ansul.

Fraților! Înfrânarea și cumpătarea adevărată aduc folos sufletului și și trupului. Învinse fiind poftetele, ispitele venite din partea boldurilor trupești scad, și întreagă ființa omului ia o desvoltare sănătoasă, omul înfloreste trupește și sufletește. Omul cumpătat ajunge să se cunoască bine pe sine însuș, își păstrează demnitatea adevărată între toate împrejurările. Știind cari sunt calitățile sale bune, va căuta să le înmulțească; cunoscând greșalele sale, el se va sili să scape de ele. Fala și mândria deșartă, ura și pizma nu pot afla loc în sufletul omului cumpătat. Răvna și zelul voinței spre bine se măresc, întreg omul se luptă spre o propășire deamnă, și cu timpul devine întruparea virtuților creștine. Cum scade greutatea patimilor, așa se ridică sufletul spre sferele mai apropiate de Dumnezeu.

Cu cât mai mult ne întărim în virtuți, cu atât mai mult iubim pe Dumnezeu. Iubind pe Dumnezeu plinim poruncile lui și dovedim credință adevărată, iar credința este acel factor care ne dă adevărata putere de vieață și ne pune în legătura adevărată cu Dumnezeu. Credința ne îndreptățește pe noi a ne numi fii ai lui Dumnezeu și fii ai bisericii. Sfânta scriptură ne spune că numai celce are credință adevărată poate veni la Dumnezeu, căci «fără de credință nu este cu putință a plăcea lui Dumnezeu».

Întreagă vieața noastră și întreagă istoria omenimei ne învață câtă putere are credința adevărată. Tot astfel, ba poate chiar și mai frumos, ne arată sf. Scriptură puterea credinței. Prin credință a fost ales Avram ca să fie tatăl tuturor neamurilor. Prin credință a ajuns poporul din legea veche să ocupe pământul făgăduinței și să învingă toate popoarele contrare. Prin credință a scăpat poporul din robia Egiptului și din robia Babilonului. Prin credință au prorocit prorocii și au vestit apostolii cuvântul evangheliei.

Credința a dat putere apostolilor și mucenicilor ca să moară între chinurile cele mai grozave pentru numele lui Christos. Credința ne dă

și nouă vieață, după cum ne spune sf. evangelist Ioan (c. 20 v. 31): «Crezând să aveți vieață în numele lui».

Toată vieața noastră își are baza reală în credință, și ea este acel factor care-l ridică pe om peste celelalte făpturi. Credința devine o lucrare întregitoare a minții și a voinței, a judecării și a sentimentelor. Cu mintea ne convingem despre cele ce sunt în lume și judecând și cumpănind toate se naște în noi dorința de-a ști pe urzitorul și făcătorul a toate. Lucrearea armonică a minții și a inimei ne arată pe cine avem să-l recunoaștem de creator al lumii și al omului, și pe cine avem să-l cinstim, iubim și mărim și în cine să credem.

Privind mersul naturii, desvoltarea tuturor celor din lume, fără voie, fără multă cumpănire suntem constrânși să credem și mărturisim cu mintea sănătoasă că există un domn și stăpân înțelept și binevoitor al tuturor celor ce sunt în lumea aceasta. Văzând zilnic neputința noastră, și că nu sunt vremurile sub stăpânirea noastră, ci noi sub stăpânirea vremurilor, trebuie să ne punem încrederea deplină numai în atotputernicul Dumnezeu.

Economul, care nu ar avea încredere în Dumnezeu, ar sămăna el toamna holda sa? Dacă nu ar crede în Dumnezeu, oare s'ar mai chinui el ca să stoarcă din pământ rodul ostenelilor sale? El a sămănat toamna. Grijile lui de peste iarnă și primăvară nu valorează nimic, căci «de nu va vreă Dumnezeu, nu va fi rod». Când economul privește primăvara holda înflorită și frumoasă, el zice: «De va vreă Dumnezeu va fi rod bun». El nu zice: «îmi voi face rod bun» căci sufletul lui îi spune ceea ce exprimă apostolul Pavel atât de frumos prin cuvintele: «nici celce samăna, nici celce seceră este ceva, ci Dumnezeu celce dă putere». Da fraților! Când privim câmpul înflorit și știm că noi nici unui fir de iarbă din holda înflorită nu putem să-i dăm vieață, atunci sufletul nostru mărturisește ființa unui Dumnezeu atotputernic. Noi știm că nu putem să dăm vieață nici la un fir de iarbă, și tot noi așteptăm rodul câmpului mare și bogat. Cât de mici suntem și cât de mari dorințe avem! Cumpănind toate acestea și noi trebuie să strigăm cu glas mare și să mărim pe Dumnezeu zicând: «Mare ești Doamne și minunate sunt lucrurile tale și nici un cuvânt nu este îndestul spre lauda măririlor tale». Simțământul neputinței noastre, iubiților mei, ne face pe noi, ca în zile grele să căutăm apropierea de Dumnezeu și să ne mărturisim credința noastră în dânsul.

Dar noi înșine trebuie să mărturisim de altă parte, că ființa noastră nu e totdeauna pătrunsă de credința adevărată, că sufletele noastre nu sunt pătrunse totdeauna de o credință vie și lucrătoare, ci adeseori credința noastră e foarte puțină, uneori lăncezește, ba cugetându-ne la vremurile de acum, am putea zice că credința adevărată se găsește foarte rar. Vieața purtată de oamenii zilelor noastre ne arată, că valorile și plăcerile zilnice cu toate ale lor întru atâta îl copleșesc pe om, încât nici nu-i rămâne timp să se cugete la credința în Dumnezeu. Pe unii îi co-

pleșesc daraverile lor, umblând unii după câștiguri mari, după onoruri mari, după plăceri și desfătări lumești. Plecați așa în mijlocul mulțimei mari pe drumurile largi ale lumii acesteia, sunt răpiți spre cele vremelnice și trecătoare, iar pentru mărturisirea credinței lor prin cuvânt și faptă nu mai au timp. Aceste sunt stările cele triste din viața omenească, stări cari înstrăinează tot mai mult pe om de Dumnezeu și aduc mare și multă stricăciune neamului omenesc. Sufletul neavând liniștea și razimul recerut rătăcește mereu pe toate căile vieții acesteia și odihnă nu află. De aici vine apoi, fraților, acea neîndestulare grozavă care azi stăpânește toată lumea.

Timpurile acele fericite și frumoase pentru biserica creștină, când fiecare creștin eră un fiu bun, blând, credincios și îndestulit al maicii biserici, au trecut de mult. E adevărat însă, că atunci bisericile nu erau împodobite și imfrumusețate ca azi, icoanele nu erau aurite, în biserică nu prea erau vase de aur și ornamente scumpe. Dar și aceia e adevărat, că atunci fiecare creștin care venea la biserică, vinea să se roage, vinea să aducă prinosul și mărturisirea credinței sale, aducea în peptul său o inimă de aur, și se împărtășea de sfta cuminecătură din vase de lemn. Sufletul lui eră bogat, căci avea un tezaur bogat al tuturor virtuților și credință statornică, iar viața creștinului eră un șir de mărgăritare scumpe, un șir de fapte bune și frumoase. Podoaba acelor case mici și sărăcicioase în cari se adunau creștinii la rugăciune eră viața ideală și curată a comunității creștine. Fiecare mărturisia prin faptele sale credința vie, care izvorea din belșugul vieții sale creștinești. Iubind pe Dumnezeu și mărturisind credința adevărată, e foarte natural, că și pe oameni în lucrările lor îi conducea numai iubirea adevărată.

Creștinii nu vedeau unul în celalalt vrășmaș, care să-l împedecă și să-l scurteze în plăcerile și câștigurile vremelnice, ci dupăce toți aveau aceiaș țință nobilă, unul firește carele vedeă în deaproapele său un frate, carele trebuie îngrijit cu cea mai mare dragoste.

Credința le da viață nouă, tuturoră acelor cari aveau chiar și prin chinuri și suferințe groaznice să mărturisească dragostea lor pentru Domnul Isus, dupăcum ne spune Scriptura: Acelor cari rămân tari și puternici în credință, se va da viață dela Dumnezeu (Tobia 2, 18). Pildă luând creștinii cei dintâi dela Mântuitorul au trecut cu sufletul liniștit prin toate durerile, știind fiecare că poartă în sine germenul vieții vecinice. Astfel numai putem să pricepem jertfele aduse de mucenici. Dâșii aveau trup din carne și oase, trup muritor, dar în acel trup muritor se adăposteau virtuțile desăvârșite, se adăposteă un suflet puternic, care numai lui Dumnezeu știă să-i deă samă despre activitatea sa pământească, și de aceea milioanele de lănci și arme ale păgânilor au suferit înfrângerea. Păgânii au omorât trupurile slabe, iar sufletele vii și puternice au trăit și vor trăi până la sfârșitul veacurilor, căci printr'ânsele nu oamenii învingeau, ci credința în însuș Mântuitorul, dupăcum ne spune apostolul Ioan:

Cine este care biruește lumea, dacă nu cel care crede că Isus este Fiul lui Dumnezeu (I. Ioan 5, 4, 5). Vedem, fraților, deosebirea mare între trecutul bisericii și între starea ei de acum. Fiecare poate să-și tragă învățăturile din cele de până acum.

Trecutul bisericii creștine și chiar și viața din zilele noastre, să ne îndemne pe noi, fraților, și să ne învețe a urmă credinței adevărate, să ne dea puterea morală sufletească, că în mijlocul valurilor lumii acesteia trecătoare, să ne apropiem tot mai mult de mama noastră comună, de sfânta noastră biserică, pe carea ne-au lăsat-o părinții noștri ca o moștenire sfântă și curată. Prin învățăturile vestite dela altarul Domnului să aflăm mângâiere și întărire și aici să ne adăpăm din izvorul credinței adevărate. Lăsând toate cele lumești la o parte, ca niște fii adevărați a lui Dumnezeu să devenim noi înșine chip al virtuților și al credinței adevărate, știind că numai credința e aceea, care ne ajută să învingem toate greutățile lumii acesteia, după cum mărturisește și învățăcelul cel iubit al Domnului: «Pentru că orice este născut din Dumnezeu biruește lumea, și biruința care a biruit lumea este aceasta, credința noastră». Amin.

Aurel Crăciunescu.

DIVERSE.

Originea clopotelor.

Când au fost introduse clopotele în biserica creștină? — Intrucât are clopoțelul îndreptățire în altar — ori chiar pe prestol — în ritualul bisericii noastre? — În special este prescripționat în liturgia sfântului Ioan Chrisostom, ori s'a introdus numai prin uz?

Clopoțelele sunt cunoscute deja cu 3000 de ani înainte de Christos. Vechii Asirieni au folosit clopoțele mici. Dovadă despre aceasta este clopoțelul din bronz care se păstrează în muzeul britic. Acest clopoțel a fost aflat în ruinele dela Ninive, și după arheologi este din timpul dinainte de Christos cu 3000 de ani. Sfta scriptură a testamentului vechiu, amintește folosirea clopoțelilor la serviciul dumnezeiesc al jidovilor. La eșire cap. 28 v. 33¹ se amintesc clopoțele de aur, cari decorau supravesmântul lui Aron și a marelui arhiereu, atunci când intră în sfânta sfintelor. Clopoțelele acestea aveau menirea, ca prin sunetul lor să anunțe poporului adâncit în rugăciune mișcările pe cari le făcea arhiereul înaintea sicriului legii.

În Egipt serbătoarea zeității Osiris eră anunțată prin sunet de clopoțele.

Unii arheologi susțin, că poporul chinez folosea clopoțele cu 2000 de ani înainte de Christos. De fapt în China au aflat creștinii clopote în Peking și în Nanking, (Greutatea unuia este de 600 măji, a celui alt de 400 măji.

¹ Și vei face pe marginea hainei — Mantia arhiereului - - din jos ca niște rodii mici de rodii înfloriți, de vânat și de mohorit și de roșu sucit și de mătăsă răsucită pe marginea hainei împrejur, și într'acestași chip bumbi mici de aur și clopoței în mijlocul lor prin prejur după fieștecare cuib de aur clopoțel și floare pe marginea hainei prin prejur.

În evul vechiu clopoțelele se foloseau la serbări religioase publice, la serbători de caracter privat și la servicii funebre, precum și în case private. Clopoțelele serveau pentru a atrage prin sunetul lor atențiunea celor ce erau de față la lucrările cari se săvârșeau.

Romanii anunțau adunările publice prin sunete de clopoțele. Suetoniu ne spune, că împăratul August a pus un clopoțel înaintea templului lui Iupiter din Roma.

În veacul prim al erei creștine clopoțelele verosimil erau dejă folosite, căci în catacombele și în cele mai vechi morminte creștine s'au aflat clopoțele mici din aur, argint și bronz. Clopoțelele s'au introdus la slujba dumnezeiască probabil prin monahi. Prin secolul al IV după Christos, la începutul monahismului, monahi din mănăstiri erau chemați la orele de rugăciune și la slujba dumnezeiască ori prin sunet de trimbiță ori prin sunetul clopoțelilor.

În secolul prim după Christos și pe timpul goanelor, creștinii erau convocați la slujba dumnezeiască prin servitori anumiți, cari trecând pe la casele creștinilor băteau cu ciocane de lemn în ușele dela casele lor, dându-le prin aceasta de știre, să vină la slujba dumnezeiască. Încetând goanele creștinii erau chemați la slujba dumnezeiască prin sunet de trimbiță.

Părintele monahismului mănăstiresc, Pachomie pela 340 după Christos, carele a întemeiat prima mănăstire pe insula Tabena, din apa Nilului, chemă pe călugării din mănăstirea sa prin sunet de trimbiță la slujbă și la rugăciune. Ioan Scărariul († 600) în cartea sa — Scara c. 19 — încă amintește folosirea trimbiței la serviciul dumnezeiesc, și numește trimbița *πνευματικὴ σαοπιζ*.

În unele biserici în locul trimbiței se întrebuițe toaca. Sfinții părinți amintesc toaca în scrierile lor. Ne spun că toaca servea pentru convocarea credincioșilor la rugăciune. Toaca eră de 2 feluri; eră toaca cea mică de lemn, carea se ținea în mâna stângă și eră lovită cu un ciocan de lemn cu mâna dreaptă; se numia *χειροσησαστρον*. Cam 10 urme de lungă și 4 degete de lată. Prin lovirea toacei în locuri mai apropiate sau mai depărtate de mijloc, să produceau sunete mai înalte s'au mai joase, un ritm muzical. — Eră apoi toaca de metal, introdusă mai târziu, care eră mai mare și eră atârnată cu lanțuri în turnul bisericei. Astfel ne spune Teodor Studitul în secolul al IX, și Nicefor Blemidas în secolul al XIII. Tot astfel ne spune și scriitorul Leo Allatius în secolul al XVII.

Toaca și azi e folosită. În unele biserici se folosește la toate serviciile dumnezeiești. Sunt însă și unele ținuturi, în cari toaca e folosită numai în cele 3 zile din urmă dinaintea Paștilor. Obiceiul de a folosi toaca numai 3 zile înainte de Paști eră dejă în biserica Frâncilor în secolul VIII. În bisericile romano-catolice în cele 3 zile din urmă înainte de Paști nu se mai folosește toaca nici clopotele, ci un fel de morișcă de mână. — Din cauza că în timpul acesta nu sună clopotele, s'a născut

tradiția în biserica apuseană, că în aceste 3 zile clopotele sboară la papa dela Roma ca să-și iee sfințire nouă. Dupăce însă clopotele nu se mișcau din turn, ziceau că duhul clopotelor sboară la Roma.

Pe lângă toacă s'au introdus prin veac. V și VI și clopotele. Clopotele mari s'au făcut după modelul celor mici. Luând clopoțelele un format tot mai mare, cu timpul au ajuns oamenii la clopotele cele mari. Clopotele prime despre cari avem știre pozitivă nu erau pregătite din metale topite, ci din metal bătut, anume din 2, 3 ori 4 table de metal făurite la olaltă, în forma clopotelor de azi, ori în formă cubică.

Clopotele cele dintâi s'au folosit în mănăstirile din Scoția și Irlanda. Turnătorii de clopote venerează ca patron a lor pe Fortchern (Sanctus Forcernus). A fost fiul unui principe irlandez, și era un tiner foarte religios; a murit pela anul 490 după Christos. Pela mijlocul veacului al V. ales fiind de episcop în orașul Trim-Athtrumia — el nu voiește să ocupe scaunul episcopesc, ci se retrage în provincia Leincester, fondând o mănăstire. În această mănăstire introduse primele clopote, pentru de-a convoca pe monahii săi la serviciul dumnezeesc și totodată pentru de-a anunța serviciul dumnezeesc credincioșilor din jurul mănăstirii.

Între ajutătorii monahului misionar din Britania, Patriciu + la 490 se amintesc 3 monahi — Essa, Bitnus și Tesah, ca niște monahi artiști în lucrarea metalului și pregătirea clopotelor. În timpul acesta se amintesc pe lângă clopotele din metal bătut — vasa productilia — și clopote din metal topit — vasa fusilia.

Grigorie episcopul din Tours + 594 ne spune în scrierile sale, că în mănăstirile Frâncilor se foloseau clopote, pe cari el le numește signum. Prin acest signum — signo commoto — eră anunțată slujba dumnezeiască, și erau convocați creștini la slujbă. Prin secolul al VII. clopotele încă nu sunt în uz general, și nici nu sunt cunoscute în tot locul, ba chiar în unele locuri erau considerate ca lucruri extraordinare și minunate. Astfel la anul 615, când regele Frâncilor Chlotar al II. (584—628) asediă orașul Sens, episcopul acestui oraș Lupus, a dispus să se tragă clopotele dela biserica sfântului Stefan, iar oștirile inimice auzind aceste sunete extraordinare, spăimântându-se au fugit de acolo.

Prin secolul al VII clopotele se întrebuințau și în Italia. Papa Stefan al III-lea dispune să se clădească la basilica sfântului Petru din Roma un turn în care așează 3 clopote. Dela Carol cel mare începând clopotele devin tot mai cunoscute și mai mult folosite în întreg apusul creștin. — Cele mai vechi exemplare de clopote, cari și azi există, sunt: unul în Scoția în muzeul din Edinburg, numit A. Fillm Bell, unul în Orkney-Britania — și așa numitul Saufang în Muzeul din Kōin¹. Clopotele acestea sunt din table de metal. Incepând din veacul al V-lea până pela anul 1000 monahii se îndeletniceau cu turnarea clopotelor. Clopote în formă patru unghiulară se mai păstrează și azi în unele biserici din apus.

¹ Saufang se numește, pentrucă afirmative pela 613 — niște porci scurmând pământul au scos clopotul acesta la iveală.

Prin secolul al XV. s'a născut tradiția, că originea clopotelor avem să o căutăm în Campania și că episcopul Paulinus din Nola, capitala Campaniei, ar fi inventat clopotele. Tradiția vine de acolo, că unii au voit să explice pe cale geografică numirea de «campana». De fapt numirea de campana vine dela: signa in campo fusa, adecă semne, clopote — turnate în câmp, prescurtat «signa campana» și mai scurt «campana». Metalele din cari constau clopotele sunt: arama și cositorul, mai rar oțelul și bronzul. Clopotele de oțel nu sună departe. Proporțiunea metalelor 77—80% aramă și 20—23% cositor. La clopoțele proporția e: 85% aramă și 15% cositor. Tonul clopotului atârână dela forma lui și dela proporțiunea dintre înălțimea, cuprinsul și grosimea păreților¹.

În răsărit primele clopote sunt din veacul al IX-lea. Dogele Veneției Ursus I. a dăruit la 865 împăratului Mihail al III-lea 12 clopote mari din bronz. Pentru așezarea lor împăratul a dispus să se clădească un turn lângă biserica sfintei Sofii. Dela timpul acesta începând, clopotele devin cunoscute și folosite în întreg răsăritul creștin.

Numirea «clopot» vine dela germanul Glocke, care se derivă dela terminul vechiu irlandez Clog. Clog înseamnă un obiect, cu ajutorul căruia produci un sunet egal cu acel sunet, ce se produce când lovești un metal.

Clopotele în general au menirea de a anunța o întâmplare sau un eveniment, pe lângă menirea ce o au la serviciul dumnezeesc. De altfel menirea clopotelor o exprimă foarte bine următoarea glossă:

Laudo deum verum, plebem voco, congrego clerum
Defunctos ploro, dissipo ventos, nimum fugo, festa decoro.
Laud pe D-zeu cel adevărat, chem poporul, adun clerul
Plâng morții, împrăștiu vânturile, risipesc furtuna, decorez serbările.

Pe clopote se găsesc adeseori inscripții foarte frumoase. Există și datina creștinească de a sfinți clopotele menite pentru biserică.

Despre clopote știm, că ele sunt folosite atât în biserica răsăriteană cât și în cea occidentală.

În bisericile mai mari apusene, de obicei este atârnat un clopoțel lângă ușa care duce din vestmăntar în altar.

Înainte de a începe serviciul divin sună acest clopoțel, ca să atragă atențiunea credincioșilor, că se începe serviciul divin. La serviciul divin clopoțelele au fost introduse prin monahi. Când s'au introdus nu putem ști cu siguranță. Fapt e, că prin evul mediu clopoțelele se folosesc la serviciul divin în bisericile din apus. Carol Boromeu pela 1599 scrie apriat, că pe altar are să fie un clopoțel de mână, un «tintinabulum gestatorium».

Missale romanum corectat și edat de papa Pius V. 1570 amintește între obiectele de lipsă pentru săvârșirea cultului divin și clopoțelul, «parva

¹ Clopotele cele mari sunt: în Moscva unul cu 3800 măji numit împăratul clopotelor, în Petersburg 1000 măji, în Paris 340, în Köln 524 măji numit clopotul împăratului, în Roma 380 măji, în Viena 354 măji.

campanula», zicând că e necesar, ca să-l folosească la «Sanctus» și la «Elevatio» pentru de a atrage atențiunea credincioșilor, — Nemety¹ în cartea sa ritualistică amintește clopoțelul. Vorbind despre oficianții bisericești zice: «În vechime ușierul, ostiarius, anunță creștinilor timpul și locul slujbei d-zeești; mai departe ostiariul grija la ușă ca cei escomunicați, jidovii și păgânii să nu între înăuntru. Chirotesirea — sfințirea — ostiarilor se făcea pe lângă predarea cheilor și a clopoțelului. Apusenii folosesc clopoțelul când merg cu sfânta cuminecătură la un bolnav, când fac procesiune cu trupul Domnului și în decursul sfintei liturgii. Pentru folosirea clopoțelului au anumite prescrieri. Decisiune cu privire la felul clopoțelului a adus sinodul provincial din Praga (1860, 5, 7, 1). Prin această hotărâre se pretinde apriat ca tintinabula, adecă clopoțelele menite pentru uzul bisericesc să se deosebească de clopoțelele menite pentru uzul privat.»

Despre folosirea clopoțelului în biserica noastră, nu am putut află nici un dat sigur în nici un op cunoscut mie. Am aflat înșirate toate obiectele necesare pentru serviciul d-zeiesc, dar despre clopoțele nu am aflat nimic. În bisericile noastre românești clopoțelul se folosește de un timp îndelungat, toți «s'au pomenit» cu clopoțelul folosit la serviciul divin. Din toate cele expuse până acum, trebuie să deducem, că folosirea clopoțelului e primită din biserica apuseană. *Prescriis* apriat nu l-am aflat în nici un op. Conform uzului se folosește la sfânta liturgie, la prefacere, și după împărtășirea preoților. În unele biserici clopoțelul se folosește și înainte de irmos; când se scoate crucea din altar, și la litie adecă la sfințirea grânelor. În diferite ținuturi e uzul diferit.

Din parte-mi a-și rugă pe toți frații în Christos, că dacă au aflat undeva prescripte sau decisiuni cu privire la folosirea clopoțelului în biserica noastră, să binevoiască a mi-le împărtăși și mie.

A. Crăciunescu.

MIȘCAREA LITERARĂ.

Meditațiuni asupra evangeliilor dominicale, la unele sărbători și ocazionale. Alcătuite de arhimandritul Teofil Mihailescu, preot la catedrala sfintei Metropolii Ungro-Vlahiei. București, tipografia cărților bisericești 1909. 279 pag. Prețul 2 cor. 50 fil.

În prefața opului său autorul se ocupă cu starea socială, morală și religioasă a lumii creștine. Vorbind despre curentele moderne, arată valoarea și folosul lor, și rezultatul direcțiunilor inaugurate prin aceste curente. Dovedește pe scurt, că întreg neamul omenesc numai atunci va progresa, dacă va luă ca bază a lucrărilor sale religiunea. Numai pe baze religioase morale se poate clădi un sistem trainic. Religiunea trebuie propagată, adevărurile ei trebuiesc vestite; aceasta numai așa se poate face, dacă cel

¹ A rom. kath. egyházi szertartások kézikönyve pag. 28.

ce vrea să le propage, le și cunoaște temeinic. Propagatorii cuvântului trebuie să dispună de o cultură temeinică și serioasă. Autorul zice: «Trebuie să muncim, trebuie să ne cultivăm, mai ales că prin muncă și cultură să deschidem oricui orizonturile idealului ce trebuie să-l nutrim. Pătruns de cele mai frumoase sentimente pentru biserica și neamul nostru, și profund doritor de înălțarea prestigiului preotesc, cât și de progresul și fericirea poporului românesc, am socotit că n'ar fi rău să aibă preotul la îndemână și scrieri edificatoare. În acest scop am făcut aceste scurte meditațiuni asupra evangeliilor dominicale, la unele sărbători și ocazionale».

Autorul împarte opul său în 2 părți. Partea primă conține 27 meditațiuni pe 128 pag. iar partea a doua conține 33 meditațiuni pe 151 pag. Cele în multe meditațiuni sunt scurte, de 2—4 pagini, sunt însă și câteva mai lungi, cum sunt: cea dela Dumineca mironosițelor, cea din Dumineca slăbănogului, din Dumineca samarinencii, cea mai lungă e cea din Dumineca orbului.

Cetind aceste meditațiuni trebuie să constatăm, că ele de fapt sunt numai pentru preoți, sau și pentru alții, dar cari au temeinice cunoștințe din învățăturile bisericei noastre. Stilul e lapidar și greoiu. Mai ales în meditațiunile de extensiune mai mică, autorul condensând mult material, vorbește aproape tot în axiome. Fiecare axioamă, adică fiecare propozițiune cere meditare specială.

În singuraticile meditațiuni autorul folosește mai des dezvoltarea istorică a faptului și a momentelor expuse. De expunerea istorică leagă apoi meditațiunea. Mai mult se accentuiază viața religios-morală, și se expun momentele istorice mai însemnate pentru religiunea noastră, — dar numai momentele din timpul cât a fost Mântuitorul în lume. Dogmele sunt puțin accentuate, momente dogmatice obvin mai rar.

În fiecare meditațiune însă se expun scăderile și patimile omenești, cari stau în flagrantă contradicere cu virtuțile adevărate și cu îndurarea și bunătatea cea nemărginită alui Dumnezeu. La finea fiecărei meditațiuni găsim concluziuni practice, pentru viața adevărată creștinească.

Autorul citează din Chrisostom foarte mult, apoi din Ieronim, Augustin, Hilariu și alții. Multe lucruri și citate din sfta Scriptură autorul se nizește a le explica cu citate din sfinții părinți. În decursul meditațiunilor autorul caută să dovedească realizarea desăvârșită a planului dumnezeesc, care a fost înainte stabilit pentru mântuirea neamului omenească. Pas de pas ne arată. că totul ce a fost prorocit despre Mesia s'a împlinit.

Cuprinsul meditațiunilor se extinde asupra tuturor momentelor și fazelor din viața unui creștin. Sunt accentuate toate virtuțile și combătute toate viciile.

Dupăce opul acesta a inaugurat oareșcum o nouă direcțiune în analizarea și folosirea pericopelor evangheliei, ne vom ocupa mai detaliat cu conținutul lui.

Îndată la început în primele meditațiuni sunt unele analize prea detaliate, în ce privește chemarea fecioarei Maria, așa că nu rămân la nivelul idealismului recerut în astfel de întrebări. Găsim apoi și un concept foarte pesimist despre lumea de acum: «Iată 19 veacuri trecute și omenimea cu puțină diferență e aproape aceeași, tot tulburată, tot sbuciumată și de multe ori sângeroasă», și «Frate pe frate se urește, om pe om se sfășie, imitând fiarele sălbatice, deși într'un chip oarecum civilizată, având dinți și ghiară perfecționate». Astfel ne spune autorul trista realitate! Lumea cu toate deșertăciunile ei și cu toate defectele, e foarte pe larg descrisă; iar contrastul vieții acesteia cu viața veșnică pas de pas se face mai evident.

În fața omului plin de păcate, pune pe plinitorul cel desăvârșit al legii dumnezeiești. Aproape fiecare meditațiune ne îndeamnă să încunjurăm ispita și să ne apropiem tot mai mult de Dumnezeu. Să iubim virtutea pentru ea înșasă, și nu numai pentru favorurile, cari ni le aduce. Viața muncitoare scade prin iubirea plăcerilor și a vieții disordonate. Numai viața întru Christos aduce mântuire.

În special sunt frumoase analizele psihologice pe cari le găsim în foarte multe din aceste meditațiuni. Mai ales sunt frumos expuse stările sufletești ale diferitelor persoane din pericopele evanghelice. Așa în meditațiunea din Dumineca orbului, toate persoanele sunt frumos caracterizate, tot așa la mironosițe, paralytic, samarineanca, slăbănogul.

Frumos ne expune suferințele oamenilor buni în lumea aceasta. (pag. 41, 48, 65, 201. etc.).

O meditațiune frumoasă, cu analize psihologice foarte bune e cea asupra rugăciunii Domnului, în Dumineca 7. d. r. p. 115. În aceasta ucenicii Domnului sunt foarte frumos caracterizați, tot așa e expusă și viața veșnică. Statornicie în suferințe și foame, având să purtăm și noi crucea noastră, și ca și ucenici să urmărim Domnului (p. 135.) și să căutăm împărăția lui (p. 142). Sutașul străin de poporul legii (p. 143 sq.) el se apropie de Domnul cu un suflet sărac în cunoașterea formelor și a prescripțiilor externe ale legii, dar plin de credință vie în puterea și bunătatea nemărginită a Domnului. Orbii vindecați (p. 158 sq.) mânați de o putere internă trebuie să vestească pe binefăcătorul lor cel mai mare.

Viața noastră sufletească să o îngrijim, și nu trupul să facă grijile cele mari (tinărul din Nain pag. 215). Numai o viață activă duce la mântuire și la fericire, cel neactiv piere (sămănătorul p. 225, bogatul lacom 241 sq. femeia bolnavă pag. 234). Datoria noastră către Dumnezeu este foarte mare, de aceea trebuie să ne îngrijim a o plăti. (Talanții 174 sq.). Din meditațiunile aceste iese în relief icoana măreață și splendidă a Mântuitorului și Dumnezeului veșnic, atotbun, atotdrept și atotînțelept. Când îndrumă pe contrarii săi nemernici, pe farisei și cărturari (p. 194 sq.), e învățătorul cel drept și aspru, iar când îndeamnă la bine, e sfătuitorul cel blând și înțelept (p. 177 sq.). Iisus Christos e model de urmat, e idealul întrupat

pe care avem să-l urmăm întru toate. (Învățămintele la picioarele crucii p. 66—69). Toți să caute să învieze precum și Dl a înviat (p. 59, 71 sq.). Credința e farul luminător, să mergem pe calea credinței cum a mers și samarineanca (p. 75 și p. 92) și vom ajunge la patria adevărată, la patria veșnică, la ceruri. Prin credință să cerem toate dela Domnul și el ni le va da, cum a dat Chanaanencii (p. 204 sq.). Iisus Christos ne stă în ajutor prin Duhul său sfânt, și fără de acest Duh sfânt nu poate omul exista ca om (p. 128): «Ce este lumea, sau mai bine zis ce sunt oamenii fără de sfântul Spirit, o mulțime de corpuri și suflete inspirate și mișcate de cel rău, sunt creaturi cari înnoată în mizerie morală, purtând cu ele iadul care-l merită. Duhului să-i urmăm și să cerem dela Dumnezeu ca să ne ajute spre acesta.»

Când autorul accentuează activitatea Mântuitorului, totdeauna caută să-și motiveze de ce a lucrat Domnul astfel și nu altcum (mai ales p. 102, 144, 163, 170 etc.). Din toate iese apoi concluziunea, că numai de aceea a lucrat Mântuitorul astfel și nu altcum, pentru că numai astfel a fost spre binele omului.

După meditațiunile dela Dumineci și sărbători sunt 2 meditațiuni, una sub titlul Toamna, iar alta sub titlul Primăvara. În aceste autorul îndeamnă pe creștini, că văzând frumusețile și bogățiile naturei, precum și lucrarea desăvârșită alui Dumnezeu, care se manifestează în toate cele ce sunt în lume: să se înalțe cu sufletul, cu mintea și inima către Dumnezeu, nădăjduind numai în dânsul. Primăvara cu frumusețile ei să ne facă și pe noi ca să eșim din omul cel vechiu, și să ne renaștem spre o viață nouă. Ultima meditațiune, Primăvara, o încheie prin următoarele: «Se cuvine să unim bucuria și rugăciunea noastră cu cântările făpturilor. Suntem zidirea, suntem fii părintelui lumilor, care ne-a chemat din noaptea inimicului la lumina nemuririi. Să cutezăm a ne înfățișa înaintea lui, aducându-i cu închinare tămâia iubirei noastre».

Iată pe scurt cuprinsul și ideile principale din opul acesta. Fiind lucrarea aceasta ceva nou, — după cum am zis deja — am crezut că e bine ca să expun pe scurt cuprinsul.

Ceiace însă nu corespunde pe deplin este limba în care e scrisă cartea; citez aici câteva exemple: Purificațiune legală p. 17, E numit prin excelență p. 19 sfinte transporturi de bucurie p. 19, Uzagiul care nu este întrerupt de dese privațiuni. Pentru a da cunoștințe despre acela, a cărui venire ei împreună o așteptau. p. 37. Taina crucii încă nu se consumase. p. 55. etc. Felul acesta al scrierii e străin de limba noastră bisericască.

Lăsând la o parte greșelile și luând în considerare valoarea internă a opului, trebuie să-i fim mulțumitori autorului, că ne-a dat această lucrare. Cuprinsul opului e foarte bogat și foarte variat, și ne arată un studiu serios. Recomandăm opul tuturor fraților în Christos, ca o carte foarte folositoare.

A. Crăciunescu.

Apologia unei legi și mai presus de ea: a unui principiu, de Grig. Pișculescu. București 1909 pag. 32.

Răspuns la memoriul episcopului Gerasim al Romanului de Un laic iubitor de cele sfinte. București, 1909. pag. 41.

Sunt două broșuri apărute în decursul conflictului sinodal din biserica ortodoxă a regatului român. În amândouă se face apărarea legii, care acum nu mai e a nimănui. În contra acelor broșuri s'au scris alte două:

Polemice bisericești de Constantin Laur. Iași, 1909. pag. 48 și:

În apărarea episcopului Gherasim al Romanului, de Ioan Voinescu. Iași 1910. pag. 71.

Din cea dintâi (Polemice bis. pag. 21) cităm următorul aliniat: «legea românească prin care se aduce în ființă Consistorul superior creează o stare de lucruri, care nu există aiurea și care nimicește Sinodul ca autoritate centrală care are a da directiva în afacerile bisericești ale regatului României. Într'adevăr art. 28 al. 1 și 2 al legii prevede că toate hotărârile luate de Sinod împreună cu Consistorul (și multe sunt lucrurile cuprinse în alin. doi) nu pot deveni executorii dacă nu vor fi aprobate de ministrul cultelor. Va să zică ministrul cultelor e ridicat la rangul de autoritate superioară peste Sinod! Fără dânsul, orice va hotărî Sinodul împreună cu Consistorul, nu valorează nimic! Afacerile bisericești hotărâte în cel mai înalt corp bisericesc pot fi infirmate de ministru și făcute inexistente».

Propagandele religioase și întâmplările bisericești de azi, de Un ortodox. București 1909. E un răspuns de o calitate științifică cu ceva mai inferioară decât broșura dlui Const. C. Diculescu, căreia se adresează, ieșind din oficina propagandiștilor grupați în jurul organului «Vestitorul». Fondul acestor copilărești polemice se reduce la: de câteori a vizitat ăsta pe cela, câte ceasuri s'au plimbat împreună, ce scrisori private au schimbat într'olaltă etc., pe cari nici un om cu judecată nu le poate lua în serios. Un d. «X» are bunăvoința să ne atragă atențiunea asupra lor în «Teleg. Rom.», crezând, că am putea avea alte păreri despre ele. Nu-i strică dlui «X» să știe, că nici un organ de publicitate nu a combătut mai categoric propunerile propagandiste de «unire», ca tocmai revista noastră.

Din «*Biblioteca pentru toți*» am primit următoarele broșuri:
Dubrovsky, Roman trad. de Vladescu după Pușkin Nr. 486.

Cum se ghicește în palmă. Nr. 511—512.

Nora sau o casă de păpuși. Trad. după H. Ibsen. Nr. 515.

Râsul roșu. Trad. după L. Andreief. Nr. 517.

Poeme în prosă. Trad. după I. Turghenief. Nr. 530.

CRONICĂ BISERICESCĂ-CULTURALĂ.

Chestiunea bisericească din România.

Am urmărit cu mult interes cele întâmplate în biserica ortodoxă din regatul român, cercând să dăm cetitorilor noștri cele mai exacte informațiuni. Am făcut-o aceasta în convingerea, că, dacă expedițiunile la polul nordic și călătoriile aeronautice ale lui Blériot au putut să preocupe lumea dela noi într'o măsură destul de mare, măcar tot pe atâta merită interesul nostru și o chestiune, ca cea bisericească din România, dela a cărei fericită deslegare depinde progresul unei biserici și al poporului ei credincios. Pentru noi nu este un lucru indiferent și străin, cum poate să fie pentru alții, ceea ce se petrece și e hotărâtor în viața bisericii ortodoxe, sub al cărei acoperământ trăim și noi. Și când e vorba mai ales de biserica ortodoxă a unor frați de acelaș sânge cu noi, interesul nostru crește pe măsura în care am dori să-i vedem având o viață bisericească cât mai înfloritoare.

Aceste considerațiuni ne-au îndemnat să dăm o deosebită atențiune conflictului ivit pe urma reformei sinodale a ministrului S. Haret.

Cu bucurie anunțăm acum și la acest loc, că acel conflict s'a aplanat și duhul păcii binefăcătoare s'a pogorît iarăș asupra bisericii ortodoxe din regatul român. Membrii sf. Sinod au primit cu toți să ceară *modificarea* legii sinodale în părțile dificultate ale ei, cu ceea ce s'a învoit și ministrul cultelor.

Cei-ce ne formasem părerea, că legea sinodală nu este bună și canonică, avem satisfacția de a fi nimerit dela început calea cea adevărată. N'am recurs la atacuri personale, ca să ne apărăm această părere, ci ne-am bazat pe principiile de existență ale bisericii lui Christos. Canoanele sunt logice și consecvente cu aceste principii, de aceea nu puteam ajunge la concluzia, că o lege, care vatămă principiul libertății și autonomia bisericii, ar fi o lege bună și canonică. O lege, care nu respectă un *drept* natural și divin al bisericii, nu poate fi canonică sub nici o împrejurare. Acesta e un adevăr în sine evident. Cei-ce susțin prin-

ciul libertății bisericii, dar sunt de părerea, că bisericanii din țară n'au ajuns la atâta maturitate ca să li-se poată da libertate în biserică, aceia nu mai poartă discuția pe terenul principiar al canonicității, ci stau pe alt punct de vedere. Adevărul e, că numai o biserică liberă se poate desvoltă la maturitate creștină, prin urmare și pentru biserica ortodoxă din regatul român, câștigarea libertății și a autonomiei sale este identică cu câștigarea unor indispensabile condiții de viață și progres — spre binele poporului și a țării.

† **Mitropolitul Partenie-Clinceni**, care în anul trecut s'a retras de pe scaunul Moldovei, a murit în 1 Faur st. n. în București, la biserica Antim, unde-și avea locuința. Ajunsesse la vârsta de 63 ani.

Biblioteca Academiei române a ajuns în posesiunea unui prețios manuscris, dăruit de E. Hurmuzachi din Bucovina. Manuscrisul e din veacul al XVI-lea și pe 150 de fețe conține o traducere românească a psaltirei, purtând titlul: «Davidu prorocu și imperatorului cântecu, șederea întâia, cântecu întâi».

„**Revista Preoților**“ este titlul unui nou organ, care apare cu începutul acestui an în Timișoara, sub conducerea unui comitet compus din preoți din acele părți. Ogorul vieții noastre bisericești este atât de larg, încât poate încăpea mulți muncitori harnici și devotați binelui bisericii și cauzei preoțimii noastre. Din parte-ne salutăm cu bucurie apariția noului tovarăș. dorindu-i să poată contribui cu cât mai mult bine la progresul obștesc al bisericii noastre!

N. B.

Exteriorul Preasf. Născ. de D-zeu. S. Epifaniu, carele s'a născut în Palestina și a trăit între anii 310—403, descrie după tradiție exteriorul Preasfintei Născătoare de Dumnezeu Fecioara Maria, în chipul următor :

«Maria a fost cea mai frumoasă între femei, desvoltată perfect de bine, nici prea înaltă, nici prea mică. Corpul alb, de culoare frumoasă, fără defecte; părul lung.

moale, de culoare aurie. Ochii-i de mărime moderată, străluceau sub fruntea-i bine formată și sub genele-i brunete înguste — într'o lumină ca zafirul. Nasul drept și croit regulat, ca și buzele-i formate frumos și de culoare trandafirie, erau plăcute. Dinții-i curați, așezați în șir frumos, erau albi ca zăpada. Ambe obrazurile-i erau ca o lilie înfrumusețată câte cu o petală de trandafir. Pe bărbia-i rotunzită frumos avea o gropiță. Gâtulejul alb și strălucitor, iar grumazii subțiri și numai destul de lungi. Mănile albe, degete lungi și subțiri, cu unghii proporționate. Umbletul îi era frumos, privirea încântătoare și toată mișcarea sfioasă». *Gavriil Hango.*

Stil de revistă bis. Paralel cu conflictul sinodal a mers ferberea aceloră, cari se declarau pentru ori contra legii sinodale, pentru ori contra episcopului de Roman. Firesc a fost să se găsească și o tabără și alta, și fiecare să-și susțină ideile sale, deși dreptatea nu putea fi decât cu ceice apărau drepturile canonice ale bisericii. Nu a fost însă tot pe atât de firesc, ca discuțiile să se poarte într'un ton, care nici decum nu a fost în măsură de a edifică sufletele. Asupra noastră a făcut stranie impresie felul cum o revistă, care poartă pe dânsa numele de „organul societății clerului român...“, a luat partea legii sinodale. Fără să fi dat o examinare temeinică a legii, a aruncat ocări mărunte în contra celorce o combăteau. Despre unul d. ex. zice, că „a mâncat laur“; altuia îi spune că „e demonizat“; episcopului de Roman i-a pus în vedere toate pedepsele ce l-ar fi putut lovi etc., și prin toate acestea credeă că contribuie la salvarea bisericii.

Cei-ce astfel discută chestiuni de importanță pentru biserică, se află pe un drum rău. Limbajul, care stă frumos în gura unor preoți, e cel inspirat de iubire. Lumea serioasă numai așa poate judecă.

Sept. Rolex.

Contele Stefan Tisza despre ordonanța fostului ministru de culte Apponyi. Contele Stefan Tisza, în vorbirea pe care a rostit-o cu ocaziunea inaugurării noului partid guvernamental în Oradea-mare, a făcut și următoarea declarație, prin care

desaprobă odioasa ordonanță a fostului ministru de culte Apponyi în chestia catehizării: „Trebue să rupem cu politica șovină de frazeologie a trecutului și să renunțăm la măsură cari nu pot decât să deștepte în sufletele masselor neungurești ură împotriva noastră. Nu e mult de când fostul ministru de culte Apponyi a publicat o ordinațiune prin care dispune ca religia să se propună ungurește în toate liceele de stat. Domnilor, *trebue să declar că eu consider această ordinațiune, ca o mare greșală, care trebue reparată.* E necesar ca atunci, când admitem dreptul fiecărei naționalități de a instrui religia în limba lor națională, să fim loiali și drepti întru toate. Eu sunt convins, că *prin impunerea limbii ungurești ca limbă de propunere a religiei, noi nu vom întări cauza națională ungurească.*“

Statutele societății clerului român „Mântuitorul Hristos“. Procoșimea singuraticilor eparhii din biserica regatului român este organizată în societăți cu frumoase scopuri, cari în unele părți desvoaltă o binefăcătoare activitate. O astfel de societate a clerului s'a înființat și acum de curând în eparhia sfintei mitropolii a Moldovei. Din statutele acelei societăți, pe cari le-am primit din bunăvoință unui român de bine, reproducem următoarele:

Scopul acestei societăți este:

- a) A ajută pe membrii infirmi;
- b) A acordă mijloace pentru înmormântarea membrilor decedați;
- c) A ajută preotese văduve și copiii minori ai membrilor decedați, până la înființarea unui azil, după care, pentru nici un motiv, nu se mai pot acordă ajutoare în afară de azil;
- d) A înlesni membrilor împrumuturi ..
- e) A țineă conferințe de cuprins religios, moral, educativ și instructiv;
- f) A înființă câte o bibliotecă la reședința fiecărei secțiuni;
- g) A aveă un organ, când se va găsi de cuviință, pentru publicarea diferitelor materii instructive și folositoare preotului în îndeplinirea misiunii lui preotești;
- h) În fine, când mijloacele vor permite, *se va înființă un azil* pentru preotese văduve și copiii minori ai membrilor săraci,

decedați, cari au fost în regulă cu plata cotizațiunilor.

Câte din asemenea scopuri frumoase nu ar trebui să le realizeze și o organizație a clerului bisericii noastre!

O observație exactă. Filozoful *Kuno Fischer*, fost profesor la universitatea din Heidelberg († 1907) a zis la o ocazie: „Eu am făcut experiența, că ignoranța și spiritul negativ pe nici un teren nu este atât de mare, ca pe terenul religios. Această ignoranță își are cauza în lipsa unei temeinice orientări și instrucții în cele religioase... Dacă cineva nu este orientat pe alte terene, are prudența să tacă; dar pe terenul religios toți nechemații se simt competenți să vorbească și să-și spună părerea. Atâția se luptă contra religiunii — fără să o cunoască măcar“.

Datorința de a fi sănătoși a fost tema unei insufleitoare conferințe pe care a ținut-o profesorul *Max v. Gruber* înaintea studenților dela toate facultățile universității din München. Pornind dela trista constatare, că majoritatea oamenilor, în urma traiului neregulat și neigienic, este nesănătoasă și prin urmare incapabilă de a lăsa urmași sănătoși, combate cu asprime mai ales trei rătăciri, cari amenință existența societății de azi. Acele trei rătăciri mari sunt: Deviza de a-ți istovi puterile în cât mai multe plăceri (*Die Lehre von der Pflicht sich anzuleben*); prejudițul, că gustul artistic trebuie să fie regentul conduitei noastre și, în fine, doctrina despre iubirea liberă („*Freie Liebe*“). Armele, cu cari conferențiarul combate aceste trei rătăciri, le scoate din praxa vieții, din rezultatele cercetărilor științifice și din concepția sa despre viață. „Nu în stele este scrisă legea morală — zice el — ca să vină astrologii

să ne-o descifreze și noi să mai putem stă la discuție asupra felului cum am avea să o înțelegem; *moralitatea este legea naturală a societății omenestii*“.

În aceeași direcție sănătoasă mai lucrează între studenții germani și alți învățați, ca profesorii: Heim și Förster în Zürich. Ar fi de dorit să ia cunoștința despre o mișcare atât de folositoare și tinerimea noastră dela universități. Conferința profesorului Gruber s'a publicat la E. Reinhardt în München și costă numai 50 de pfenigi.

Preoți turci convertiți. În biserica sf. Nicolae din Potsdam au fost botezați nu de mult doi preoți mohamedani convertiți la creștinism. Ceremonialul botezului s'a săvârșit pe lângă asistența unui număr și ales public. Drept cadou de botez au primit neofiii câte un exemplar din sf. Scriptură, iar din patria lor au primit știrea, că sunt osândiți la moarte. Această știre a făcut o adâncă impresie asupra tuturor celor ce au azistat la botez, cari și-au revărsat sentimentele de cari au fost stăpâniți în cântarea ps. 117 v. 17: „Nu voi muri, ci voi fi viu și voi povesti lucrurile Domnului“. Noii convertiți vor face studii teologice în seminarul din Potsdam, ca să se pregătească temeinic spre a servi ca misionari între mohamedani. Numele lor e: Șeih Ahmed Keșah și Mohamed Nessimi Efferdi.

Trezirea conștiinții religioase. Din cauza pășirii unui scriitor, care a avut îndrăsneala cinică să nege existența istorică a Mântuitorului, s'a produs în Berlin și alte părți ale Germaniei o puternică mișcare religioasă și o trezire a conștiințelor creștine, cari păreau adormite, cum de mult timp nu s'a mai văzut.

Tipicul cultului religios.

Cazuri liturgice, date și îndigitări tipiconale pe luna lui Martie 1910.

Observări generale.

În anul acesta, Luni la 1-a Martie facem începutul postului mare. Atât Dumineca, cât și în zilele de săptămână ale acestui post, toate rânduețile cultului religios: La Vecernie, la Utrenie, la ceasuri și la Liturgie se îndeplinesc în conformitate cu prescrierile Tipicului cuprins — *zilnic* — în Triod la toate rânduețile amintite ale cultului. Până la Florii, în toate Duminecile sfântului post se servește Liturgia Marei și a Vasiliei; iar Mercuria și Vinerea, după ceasul al 9-lea, împreună cu Vecernia zilei următoare se servește Liturgia înainte sfințită, a sfântului Grigorie Dialogul. Sâmbăta, până la Florii se servește Liturgia sfântului Ioan Gură de aur.

In special:

7 Martie: Dumineca I-a a postului, glas 1, voscr., a 9-a și a Triodului. La Vecernie și la Utrenie: Cântările din Octoih ale glasului și ale Triodului cum prescrie tipicul zilii la Triod.

La Liturgie: Cântările Liturgiei Marelui Vasilie cu Acționul «De Tine se bucură» s. c. l. Apostolul și Evangelia acestei Dumineci:

9 Martie: Sfinții 40 de Mucenici din Sevastia.

Atât la sărbătoarea aceasta, cât și la alte sărbători *mineale*, cari ar cădea în vreuna din zilele postului mare: la Vecernie, la Utrenie, la ceasuri și la Liturgie urmăm în conformitate cu prescrierile tipiconale speciale pentru sărbătorile *mineale* din acest post. Prescrierile acestea, sub diferite litere, se găsesc la finea Triodului sub titlul Tipic, «Din capetele sfântului Marcu», cari prescrieri le comparăm cu cele din Mineiu, ale sărbătorii. -- În deosebi: la sărbătoarea aceasta, după ceasul al 9-lea se servește Vecernia zilei următoare cu Liturgia sfântului Grigorie Dialogul, la care, după cântarea «Să se îndrepteze rugăciunea mea», se cetește Apostolul, și Evangelia sărbătoarei.

14 Martie: Dumineca a 2-a din post, glas 2, voscr., a 10-a cu a Triodului.

La Vecernie și la Utrenie, ca și în Dumineca precedentă: cântările glasului din Octoih și ale Triodului

La Liturgie: Apostolul și Evangelia Duminecii s. c. l. ale Liturgiei M. Vasilje

21 Martie: Dumineca a 3-a din post, glas 3, voscr., a 11-a și a Triodului.

La Vecernie și la Utrenie: cântările glasului și ale Triodului. După Docsologie, conform tipicului din Triod, se scoate s. Cruce spre închinare. La acest act religios cum și înainte de Apostol se cântă: «Crucea Tale ne închinăm Stăpâne».

La Liturgie: Apostolul, și Evangelia Duminecii ș. c. l.

25 Martie: Sărbătoarea Bunevestiri.

La Vecernie și la Utrenie: Cântările sărbătoarei și ale zile triodionale, cum se prescrie la Mineiu, și la Triod: «Capetele s-lui Marcu». Liturgia s-lui Ioan gură de aur cu Apostolul și Evanghelia sărbătoarei, cu Irmosul s. c. l.

28 Martie: Dumineca a 4-a din post, glas 4, voscr., I-a și a Triodului.

La Vecernie și la Utrenie: Cântările Octoihului și ale Triodului.

La Liturgia Mar. Vasilie: Apostolul și Evangelia acestei Dumineci, ș. c. l.

Cantor.